

banka

meslek
ve fikir
dergisi

Sevgili Okuyucularımız	3	Banka Dergisi
İktisadî Durum ve Geleceği	4	Doç. Dr. Mustafa A. Aysan
Ticari Banka Kredisi ve Türkiyede Tatbikatı	14	Dr. Cevat Sarıkamış
Petrol ve İlaç Sanayi Politikası	22	Dr. Nezih H. Neyzi
İktisadî Devlet Teşekkülleri Nasıl Düzenlenmelidir?	27	Doç. Dr. Mustafa A. Aysan
Menkul Kıymetler ve Kambyo Borsaları Kanun Tasarısı	34	Ali Şakir Ağanoglu
1970 lerde Bankacılıkta Sevk ve İdare	39	M. T. Wilson
Çev : Necdet Durakbaşı		
İki Veya Daha Ziyade Kişi Adına Açılmış Mevduat Hesabında Gelir Vergisi Muafiyetinin Tatbik Şekli	53	Ulvi Kaya Doğruman
Haberler	59	Banka Dergisi
Yeni Eserler	61	Banka Dergisi
Okuyucu Soruları	62	Banka Dergisi

temmuz - 1969

cilt: 6 sayı: 7

Tedbirli davranmayı severseniz...

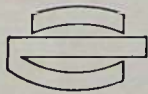
Sonunda pışman olmak istemezsiniz...

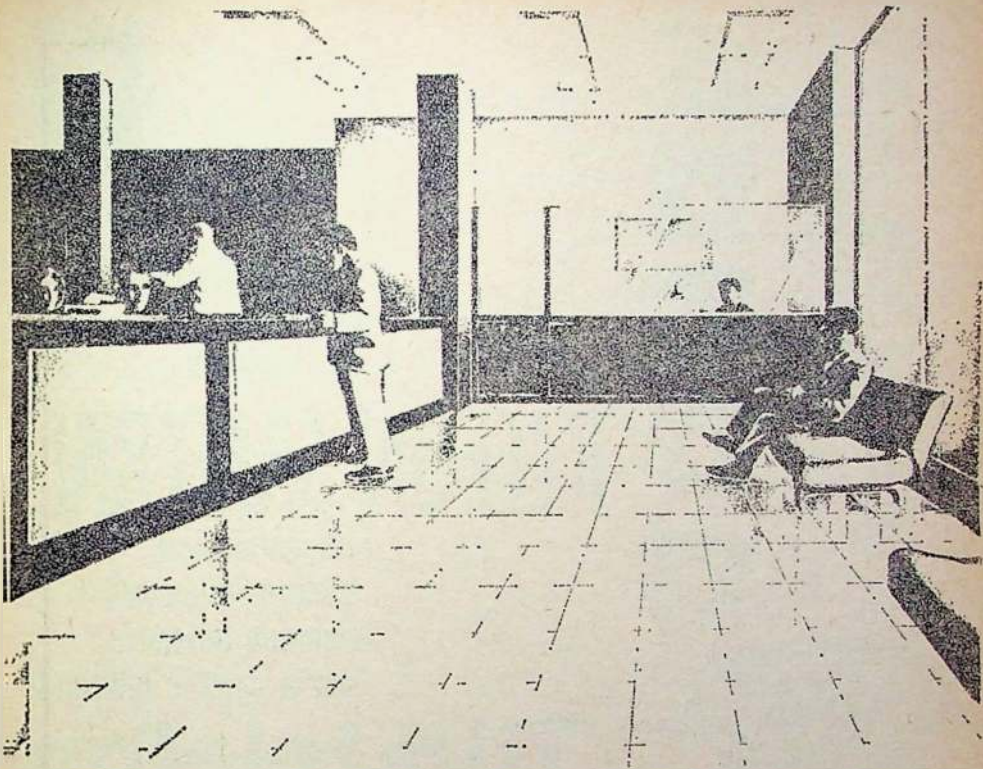
...ve
her zaman, her yerde
benim hizmetlerimden
faydalanmak için...

BUZDOLABINIZI,
ÇAMAŞIR MAKİNANIZI,
GAZ SOBANIZI,
TERMOSİFONUNUZU,
ELEKTRİK SÜPÜRGENİZİ
VE OCAĞINIZI SEÇERKEN
MUTLAKA

ARÇELİK
MARKASINI TERCİH EDİNİZ.

ARÇELİK
SENEDE 365 GÜN SERVİS

'Temiz bir işyeri... rahat bir çalışma.'

Müessesenizde muhakkak işyerinizin temizliğinden mesul bir kimse vardır. Temizlik, günlük problemlerinizin arasında belkide üzerinde durulacak bir nokta değildir. Ancak, rahat bir çalışma için işyeri temizliğinin önemli bir faktör olduğunu unutmayınız. Müessesenizi ziyaret eden herhangi bir kimse daha içeri adımını atar atmaz bunu farkedecektir. (Bu kimse belki de üzerinde müsbet bir intiba uyandırmak istediğiniz bir kimsedir.)

İşyerinizin temizliğinde TEEPOL'e güveniniz, ve TEEPOL'le temizlenmiş pırıl pırıl bir odada çalışmanın rahatlığına kavuşunuz.

GRAFİKA TE 898 M

İşyerinizin temizliğinde Teepol'e güveniniz.

KİMYEVİ MADELERİ

muhtelif marka
her cins
her kapasite

TELEFON SANTRALI

ihtiyacınız için
telekomünikasyon
alanında ihtisas
sahibi yegâne müessese

Türktelefon

TİCARET ve SANAYİ LTD. ŞTİ.

ve şubeleri emrinizdedir.

telefon aperiyleri, şef sekreter cihazları,
rapidofon cihazları, kapıcı telefonları, her
çeşit telefon malzemesi. Avrupa malı
kadmium nikel santral akümülatörleri

- bol yedek parça
- garantili montaj
- mükemmel bir teknik servis

MERKEZ Galatasaray Yeni çarşı DARFILM han No. : 40

Tel. 44 75 00

ŞUBELER Ankara Tel. : 17 50 80 - 17 55 45

İzmir Tel. : 34802 - 35621

banka

AYLIK MESLEK ve FİKİR DERGİSİ
TEMmuz - 1969 - CİLD : 6 - SAYI : 7

Sahibi

Banka Yayınları ve Kültür
Ltd. Şti. Adına

Dr. NeziH H. Neyzi

Yazı İşleri Müdürü

Yıldırım Kılış

Basıldığı yer

Menteş Matbaası

İdare Yeri

İmam Sok. No. 1, Kat: 2
Beyoğlu - İstanbul

Telefon : 49 22 67

Posta Kutusu

No. 769, Karaköy - İstanbul

Yönetim Komitesi

Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu

Necdet Durakbaşı

Doç. Dr. Mustafa A. Aysan

Alp Gürus

Dr. NeziH H. Neyzi

Abone

Yıllık 42 TL. Altı aylık 21 TL.

İlan Tarifesi

Arka Dış Kapak 700 TL.
Arka İç kapak, 2. sah. 500
TL., Ön İç kapak, 1 sh. 600
TL., İç sayfeler 400 TL.

Abone ve ilân bedelleri
Derginin T. C. Ziraat Ban-
ka 768 numaralı ve T. İş Ban-
kası Beyoğlu Şubesindeki
kasi Parmakkapı Şubesindeki
271 numaralı hesabına
gönderilebilir.

Sevgili Okuyucularımız

«Üniversite meselesi, hayli eskiyen mazisine rağmen, mesele olmağa devam ediyor. Bu yıl da çıkan huzursuzluklar sınavların ertelenmesine yol açtı. İlk olaylardan bu yana 5 yıla yaklaşan bir süre geçti ve dert devasız duruyor.

Kurumlarımızın, ortaya çıkan meselelerin çözümüne ne derece sür'at ve etki ile karşılık verebildiğine bu durum acı bir misaldir.

**

Seçim düzeyine girmiş bulunuyoruz. Geçen sayımızda belirttiğimiz gibi bu dönemde Partilerimizin, siyasi davranışlarla yetinmeyerek, artık her yandan toplumumuzu zorlayan iktisadi meselelerimize çözüm yolları teklif etmelerini dilemekteyiz. Bu amaca yararı olacağını düşünerek, çok önemli saydığımız bazı iktisadi meselelerimizi - daha önce Dergide ele alınmış da olsa - yeniden yazı kadromuza tetkik ettirmeyi ve görüşlerini sizlere sunmaya kararlaştırdık. Bu gibi konuların aydınlanmasında bir nebze bizim de tuzumuz bulunursa, görevini yapmış olmanın huzurunu duyacağız.

**

Yılın II. yarısına rastlayan bu sayımızda, «İktisadi Durum» sütunumuzda bir değişiklik yaptık. Sütunu başa aldık ve ismine, kapsamına da daha uygun olarak, «İktisadi Durum ve Geleceği» dedik. Öteyandan, bu sütundaki, Piyasa ve Fiyatlar» bölümünü; esasen, «İktisadi Durum ve Geleceği» içinde trend olarak dokunulacağı, daha ayrıntılı bilgilerin ise, günlük, haftalık ticaret gazete, ya da bültenlerinden izlenebileceğini düşünerek kaldırdık.

«İktisadi Durum» sütunumuz, sanıyoruz ki, başlangıcından bu yana geçen 1,5 yıllık sürede başarılı bir sınav vermiştir. Sayın Doçent Dr. Mustafa A. Aysan'ın iktisadi - mali durumun bugünü ve geleceği hakkındaki eleştiri ve tahminleri büyük ölçüde isabetli olmuştur.

Bankacılık meseleleri, genel iktisadi yapıdan kopararak tetkik olunamaz. Bu sütun, bunları iktisadi çerçeve içerisine koyarak, böyle bir süzgeçten geçirecek şekillendirmek amacındadır. Okuyucularımızın da bu kamuyu paylaşacakları inancındayız.

Sevgi ve Saygılarımızla
BANKA Dergisi

GÖSTERGELER NE DİYOR?

<u>Üretim, (Bin ton):</u>	<u>1967</u>	<u>1968</u>	<u>1969</u> <u>Tahmini</u>
Buğday	10 000	9 520	11 000
Pamuk	396	435	450
Şeker pancarı	5 253	4 714	4 600
Tütün	189	161	170
Pamuklu dokuma (milyon metre)	743	749	850
Oto dış lastiği (bin adet)	1 139	985	1 000
Çimento	4 249	4 731	6 600
Sunî gübreler	361	442	590
Çelik ingot	996	1 110	1 130
Elektrik (milyon kws)	6 167	6 886	7 500
Ham petrol	2 728	3 105	4 500
Demir cevheri	1 498	1 936	2 500
Krom	448	416	400
İnşaat ruhsatları (bin m ²)	12 728	14 381	17 000
<u>İş Gücü (bin kişi):</u>			
Sigortalı işçi sayısı (Eylül sonu)	1 069	1 091	1 100
Tarım - dışı büyük iş yerlerinde çalışanlar sayısı	871	940	1 100
Yurt - dışında çalışanlar sayısı	204	247	300
Yurt - dışında çalışmak için sıra bekleyenler	500	600	700
<u>Cari fiatlarla Yatırımlar (Milyar TL.)</u>			
Kamu sabit yatırımları	9,0	10,3	11,9
Özel sabit yatırımlar	7,8	9,3	10,6
Stok değişimleri	2,2	2,4	2,3
Yatırımlar toplamı	19,0	22,0	24,8
<u>Dış Ödemeler, (Milyon dolar):</u>			
İthalât	685	764	800
Dış borç ve faiz ödemeleri	160	141	165
Toplam	845	915	965
İhracat	522	496	510
İşçi dövizleri	93	107	120
Toplam	615	603	630
Diğer döviz kaynakları	230	302	335

Devlet Maliyesi, (Milyar TL.):

Konsolide bütçe giderleri	18143	23741	26662
Konsolide bütçe gelirleri	18820	20255	22300
Bütçe açığı	+ 677	-- 2486	-- 4362
İç Devlet Borçları	18260	22052	26000

Mali Piyasalar (Milyon TL.)	1969					
	1967	1968	tahmini	Mayıs 1968	Mayıs 1969	Haziran 1969
Banknot ve ufak para (*)	8714	8238	9500	7648	8600	8600
Vadesiz mevduat (Tasarruf-ticari)	13968	17731	18500	16197	16400	16400
Para hacmi	22682	25969	28000	23845	25000	25500
Konsolide mevduat	21015	26115	29500	21680	27000	27500
Banka kredileri	23368	27575	30500	24336	28500	29000
Sanayi kredileri	1043	1248	1700	1133	1350	1430
Tarım kredileri	5551	7115	8500	5537	7500	7800
Küçük esnaf kredileri	555	777	900	695	700	710
İpotekli krediler	2051	2139	2500	2006	2200	2300

Fiatlar :

İstanbul Ticaret Odası toptan eşya fiatları genel indeksi (1958 = 100)	159,3	163,2	180,0	160,0	177,7	178,0
İstanbul geçinme indeksi (1958 = 100)	187,6	196,1	207,0	193,7	205,4	205,8
Altın külçe fiyatı (TL./gr.) (Yıl ve ay sonları itibarile)	15,5	18,5	25,0	16,6	19,5	19,6

(*) Bankalar ve Merkez Bankası kasalarındaki, banknot ve ufak paralar toplamı hariç.

İKTİSADİ DURUM VE GELECEĞİ

Doç. Dr. Mustafa A. AYŞAN

Bu sayıda yazıya, okuyucularımıza daha faydalı olacağına inandığımız yeni bir şekil vermekteyiz. Değişikliğin temelinde genel ekonomik faktörlerin gelecek günlerdeki seviyelerini tahmin etme işi üzerinde çabalarımızı yoğunlaştırarak, okurlarımızın bu alandaki bilgi ihtiyaçlarını daha etkili şekilde karşılamak hedefi vardır. «İktisadi Durum ve Geleceği» adını vermeyi uygun gördüğümüz bu yazıların çeşitli aşamalardan geçerek son duruma geldiğini biliyorsunuz. En başta «Piyasa Haberleri» şeklinde başlanmış, sonra ayrı bir «İktisadi ve Mali Konjonktür» yazısı eklenmiş, ondan sonra «İktisadi Durum» adı altında bu sonuncu iki yazı birleştirilmiştir. Yazının geçirdiği bu aşamalar içinde, bütün bilgi noksan ve gecikmelerine rağmen, iş hayatının geleceği hakkında yaptığımız tahminlerdeki yaklaşıklık derecesi, bize, tahmin işine daha büyük önem ve yer ayırma cesaretini vermiş bulunmaktadır. Yazının devamlı izleyicisi olan okuyucularımızın da bu görüşte bizimle birleşeceklerini umuyoruz. Son değişiklikle yazıyı derginin başına alarak okuyucularımıza temel ekonomik ve mali eğilimler hakkında bilgi vermek hedefine ulaşmış olacağız.

Bu yazının başında, izlediğimiz göstergelerden önemli bulduklarımızı içine alan bir tabloyu da okuyucularımızın faydasına sunmaya başlıyoruz. Bu suretle içinde bulunulan yıl sonu itibarıyla tahmin ettiğimiz ekonomik miktarları, sebep ve kaynakları ile birlikte, ekonominin geleceği hakkındaki düşüncelerimizin dayanakları olarak okuyucumuza sunmaktayız. Okurlarımızın, yazının yeni şekli hakkındaki görüşlerini bildirmeleri, bizlere yazının geliştirilmesi yönünde güç verecektir.

BANKA

İş Hayatı :

Üzülerek söylemek isteriz ki, 1969 yaz başı için tahmin ettiğimiz çok sıkıntılı günlerin içine düşmüş bulunuyoruz. Yılbaşındanberi, Mayıs sonu ve Haziran başında geçen yıldakinden daha şiddetli ve sonuçları daha tehlikeli bir «para darlığı» dönemine gireceği belli idi; yılbaşındanberi, bu ihtimali önlemek için gereken tedbirler alınmadığı gibi, para darlığını şiddetlendirecek ve sonuçlarını ekonomi için kötüleştirecek kararların uygulanmasına da devam edilmiştir. Sıkıntının bir ay daha devam edeceği muhakkak gibidir.

Ondan sonra ve sonbahara doğru köy ve Anadolu halkının eline para geçince işler açılacak ve sonbahar konjonktürü, satışların yükselmesini sağlayacaktır. Ancak sonbahardaki ferahlık da geçici bir görünüşten ibaret olacaktır. Para darlığına ve çeşitli sıkıntılara sebep olan sadece mevsimlik dalgalanmalar değildir. Mevsimlik dalgalanmalar, temel ekonomik güçlüklerden gelen sıkıntıları sadece şiddetlendirmektedir. Ekonominin temel güçlükleri, uygun çözümlere bağlanmadıkça normal gelişme hızları içinde devamlı ferahlığa ulaşamayacaktır.

Bu temel ekonomik faktörler, döviz sıkıntısı, ithalât güçlükleri, aşırı fiat yükselmeleri, her alanda üretim azlığı, büyük açıklı bir devlet bütçesi ile günlük ödemeleri dahi güçlkle yapacak kadar boşalmış bir devlet hazinesi gibi sebeplerdir. Hükümet, bu yıl başında aldığı kararlarla ve yılın ilk 6 ayındaki uygulamalarla döviz mevcutlarını bir aralık ithalâtı dahi karşılamaz seviyelere düşürdüktan, liberasyon listelerinden ithalât için transfer sürelerini bu yüzden 5 - 6 aya kadar yükselttikten ve yine bu sebeplerle bazı alanlarda üretim daraldıktan sonra, mevsimlik satış azalmaları sebebiyle iş hayatında nakit ihtiyacının çok arttığı Mayıs içinde tedavüldeki banknot hacminin düşmesine de izin vermiş, bu yüzden ortaya çıkan nakit sıkıntısı iş hayatında iflâsların ve protestoların son derecede yüksek seviyelere ulaşmasına sebep olmuştur. Bazı mamül fiatlarının yükselmesi için her türlü davranışta bulduktan sonra, tedavüldeki banknot hacminin daraltılmasının para darlığına ulaşması, matematik bir zarurettir. Üstelik Hazinenin para durumu da bu günlerde çok sıkışık olduğundan, devlet harcamalarının daralması, para darlığını büsbütün arttırmıştır. İthalât transfer süreleri uzadıkça ithalâtçıların bankalara yatırdıkları ithalât teminat ve akreditif bedelleri de para darlığının önemli nedenleri arasında bulunmaktadır.

Bu konuda rakamlar tesbit etmemiz mümkün olmamış ise de, para kredi darlığı sebebiyle bir kısır çenber içindeki iş hayatında imalâtçıların, toptancıların ve perakendecilerin satışlarında önemli düşmeler olduğu muhakkak gibidir. Protestolar artmış, iflâslar çoğalmıştır. Güvenilir rakamlar elde edildikçe ilerde durumu daha iyi incelemek mümkün olacaktır.

Hızla Genişleyen Karaborsa ve Kuyruklar :

Bir iki aydır belirli bazı pazarlarda teşekkül etmiş bulunan «Karaborsa» hızla genişlemektedir. Son ay içinde inşaat malzemeleri, çimento, demir ve çelik, kâğıt, yedek parça, makina aksamı, mazot, pirinç ve çeşitli pazarlarda bir çok ithâl malı, çok yüksek fiatlar üzerinden işlem görmüş, ya da ihtiyaç sahiplerinin kuyruklar teşkil etmesi gerekli hale gelmiştir. Şüphesiz mal darlıklarının ortaya çıkmasının çok çeşitli sebepleri vardır: şu ya da bu sebeple çeşitli pazarlarda satışa sunulan mal miktarları talebin altında kalmakta ve bu kıt malların sayıları ve hacimleri gittikçe artmaktadır. İş hayatında fiat

kontrollerinden sözedilmeye başlanmıştır. Ancak bu ihtimal, şimdilik uzak görünmektedir.

Fiyatlar :

İş hayatındaki durgunluğa rağmen, fiatlar yükselmeğe devam etmektedir. Son ay içinde, külçe altın gram fiatı, Mayıs sonundaki TL. 20.60'lık seviyesinden Haziran sonunda TL. 19.20'ye kadar düşmüş olsa da, mal fiyatları yükselmektedir. En hızlı fiat artışları, yukarıda belirtilen mallarda görülmekte ve bazı hallerde bir aydaki artışlar % 40'a kadar ulaşmış bulunmaktadır. Bazı pazarlarda çimentonun fiat artışı (bir ay önceki TL. 10,50'lik seviyesinden TL. 14'e) bu bakımdan ilgi çekicidir. Bu tür fiat artışlarının geçici ve çok özel durumlar sebebiyle ortaya çıktığı öne sürülse dahi, fiat indeksleri de artmaya devam etmektedirler. Pazarlardaki satış düşmelerinin fiat düşmelerine sebep olamadığı görülmektedir. İstanbul Geçinme İndeksinin Mayıs'taki artış hızı yavaşlamış olsa da artış devam etmiş ve 1969'un ilk beş ayındaki ortalama aylık artış hızı % 1 civarında olmuştur. İstanbul Ticaret Odası Toptan Eşya Fiyatları İndeksinin Mayıs ayındaki artış hızı % 1 civarındadır; yılın ilk beş ayındaki ortalama aylık artış hızı % 1,6 civarında olmuştur. Her iki indeksin iş hayatının en durgun ayı olan Haziran içinde de yükselmesi beklenmelidir.

Perakende ticarete raslanan fiat artışları daha şiddetlidir. En şiddetli artışlar «zarurî ihtiyaç madde» lerinde görülmektedir. Cumhuriyet gazetesinin yayınladığı ankete göre, bu maddelerde 1968 ve 1969 yılları Mart ayları arasındaki karşılaştırmada, zarurî ihtiyaç maddeleri fiyatlarındaki yıllık artışlar, % 2,30'dan % 122,73'e kadar değişen çok yüksek seviyelerdedir. 1969'un çok hızlı fiat artışları yılı olacağı artık ortaya çıkmıştır. İndekslerdeki yıllık artışlar, en sonunda % 10'un üstüne çıkmıştır, yılsonunda, bir yıl öncesine nazaran karşılaşacağımız toptan fiat artışları % 15 civarına ulaşabilecektir. Sonbaharda geleceğini tahmin ettiğimiz devalüasyon ihtimali gerçekleşirse, bu seviyenin çok üstündeki yıllık fiat seviyesi artış hızı ile karşılaşmak normal olacaktır. Son ay içinde ihracat gelirinin % 20'si civarında bir kısmını sağlayan pamuğa % 10 oranında vergi iadesi de gerçekleşir ise, tütüncülerin «ihracatı teşvik tedbirleri» konusundaki talepleri de olumlu karşılanırsa, Sonbahar'da genel bir devalüasyon muhtemelen kaçınılmaz olacaktır. Ondan sonraki fiat artışlarının ölçüsü, seçimden sonraki yeni hükümetin devalüasyonla birlikte alacağı tedbirlere bağlı olacaktır ve bu konuda şimdiden kesin tahminlerde bulunmak imkânsız gibidir.

Dış Ticaret ve Ödemeler :

Ekonomi, dış ticaret ve ödemeler bakımından tam bir «dar - boğaz» ın içindedir. Gerçekten geçen yıl sonundan beri görmekte olduğumuz bu yak-

laşan «dar - boğaz» ın önceden alınacak etkili tedbirlerle önlenememiş olması üzüntü vericidir. Olan olmuş, döviz mevcutları tükenmiş (verilen en iyimser resmî rakam, 40 milyon dolar kadardır.), transfer bekleyen ithalât taleplerinin tutarı 200 milyon dolara yaklaşmıştır.

Döviz mevcutlarının miktarı 40 milyon dolar olsa dahi, beklenen transfer talepleri tutarının 1/5'idir; diğer deyişle, aslında elde döviz mevcudu kalmamıştır; döviz mevcudunu 5 misli aşan bir birikmiş talep söz konusudur. Yılın ilk yarısındaki ihracat, ümit kırıcı olmuştur. Ocak - Nisan ayları itibarıyla son üç yılın ihracatı karşılaştırılınca 1969 sınai mamûl ihracındaki bazı olumlu gelişmelere rağmen, durumun hızla kötüye gitmekte olduğu tesbit edilebilmektedir.

<u>Yıllar</u> <u>(Ocak - Nisan)</u>	<u>İhracat Geliri</u> <u>(Milyon \$)</u>
1967	172,7
1968	166,7
1969	120,6

Üç yıl içindeki düşme % 18,5'tir; ihracatçıyı cezalandıran bir döviz kuru pazarında zaman içinde başka türlü bir gelişmeyi beklemeye imkân yoktur. Bu durum 1969 sonuna kadar devam edecek olursa, 1969 Programında gösterildiği gibi 575 milyon dolar seviyesinde bir ihracat geliri ümit etmeye imkân yoktur; bu rakam daha ziyade 510 milyon doların biraz üstünde olabilir ve herhalde 520 milyon doları aşmak oldukça güç olacaktır. Döviz sıkıntısı sebebiyle, ithalât da Programda tahmin edilmiş bulunan 860 milyon doların altında, muhtemelen 800 milyon dolara yakın bir seviyede gerçekleşecektir. Bu rakamlara göre işçi dövizleri dışındaki kaynaklardan 335 milyon dolara ihtiyaç duyulacaktır. Şimdilik ek döviz kaynaklarının bu seviyelerde dahi olacağı şüphelidir. Türkiye'ye Yardım Konsorsiyomundan 1969 yılı içinde geleceği düşünülen miktar, en çok 147 milyon dolardır; bunun sadece 100 milyon doları için anlaşma yapılabilmektedir. Bu miktar, 1969 un dış borç ve faiz ödemelerini karşılamaya dahi yeterli değildir. Mayıs sonunda, Dünya Bankasından 150 milyon dolar sağlanması konusunda yapılan temaslar henüz olumlu ve kesin sonuca bağlanamamıştır.

Üretim :

Özellikle dış ödemelerdeki tıkanma yüzünden ham madde ve yedek parça darlıkları baş göstermiş, bu yüzden bazı imalatçılar ya faaliyetlerini durdurmuşlar, ya da çok yavaşlatmışlardır. Pik demir darlığı devam ettiği süre boyunca, önümüzdeki günlerde üretim yavaşlamaları devam edecektir. Enflasyonist eğilimlerin tipik görünüşü olan inşaat alanında aşırı bir canlanma

varsa da, inşaat malzemelerindeki darlıklar, bu iş dalını da tehdit etmeye başlamıştır. Özellikle Hazine'nin ödemeleri güçlüğüyle yapar duruma gelmesi, inşaat müteahhitlerini güçlüklerle karşılamaktadır.

İlk rekor tahminleri iyi bir tarım üretiminin elde edileceğine işaret etmekte iken, buğday üretimi hakkında alınan ilk haberler, bu yılki tarım üretiminin dahi resmî ifadelerdeki kadar parlak olmayacağını göstermektedir.

Üretim alanında en iyi haberler petrolden gelmektedir. 1967'ye nazaran 1968 de % 14 artan yerli üretim, yeni sahalar bulunarak 1969'da da artmaya devam etmektedir. Yerli ham petrol, yıllık ihtiyacın yarısını karşılayacak kadar artmaktadır. Yılın ilk yarısındaki artışlar devam ettiği takdirde yerli ham petrol üretimi, yıl sonuna kadar 4,5 milyon tona yükselebilecektir.

Devlet Hazinesi :

Devlet Hazinesi, Merkez Bankası kaynaklarına başvurmadan ödeme tahhütlerini karşılayamaz duruma gelmiştir. Devlet gelirinin 1969 bütçesinde tahmin edilmiş olduğu gibi yılda % 25 gibi yüksek bir artış hızı ile gerçekleşmemiş olması, (içinde bulunduğumuz günlerde yıllık artış hızının % 10 gibi bir seviyede olduğunu tahmin etmiş bulunuyoruz) ve ihracatın düşmesi, Devlet Hazinesini çok sıkışık bir duruma getirmiştir. Hazinesinin net nakit açığı, içinde bulunduğumuz günlerde TL. 4 milyarı aşmış bulunabilir. Temmuz'daki vergi tahsilatı ile bu açık biraz düşse de büyük bir kısmının Merkez Bankasının Hazine avans ve kredilerine intikal etmesine muhakkak nazarıyla bakılabilir. Merkez Bankasının Hazineye açtığı avans ve kredilerin Mayıs sonu itibarıyla, geçen yıldaki seviyesinin % 25 kadar üstünde olması, enflasyonist gidişi şiddetlendirmektedir. Önümüzdeki günlerde devlet harcamalarının hızlanacağını tahmin ettiğimiz için, yıl sonuna doğru Merkez Bankası'nın hazineye açtığı krediler toplamı da artacaktır. Merkez Bankası Kanununda avans oranını artırmak üzere bu maksatla değişiklik öngörülmüştür. 1969 Bütçesi hakkındaki tahminimiz «*Göstergeler Ne Diyor*» da verilmiştir. (*)

Gidişin sonu enflasyonist baskıların artması neticesi devlet borçlarının konsolidasyonu, istikrar tedbirleri, devalüasyon gibi çok ciddi ve kaçınılmaz tedbirlerdir. Şimdilik her şey gibi bu operasyon da seçimleri beklemektedir.

Çalışma Hayatı :

Bütün enflasyon dönemlerinde olduğu gibi önümüzdeki günlerde çalışma hayatında işçi - işveren ilişkilerinde huzursuzluklar artacaktır. Enflasyon, gelirleri aynı hızla yükselmeyen bütün çalışanlarda huzursuzluk yaratmıştır; önümüzdeki günlerde huzursuzlukları eyleme, davranışa dönüştürmektedir. Seçim

(*) Tablodaki 1967 ve 1968 rakamları, 1969 Mali Yılı Bütçe Tasarısına ait «Gerekçe» den alınmış fiili rakamlardır. 1969 rakamları bizim tahminimizdir; 1969 gider rakamı, hükümet tasarısından aynen alınmıştır ve mümkün olan en düşük seviyeyi temsil etmektedir.

öncesinde kızgın grev ve lokavtların ortaya çıkmamasını temenni etmekteyiz. Fakat fiyatlar hızla yükselirken, iş yerleri ham madde ve yedek parça sıkıntısı çekerken, toplu iş sözleşmelerinde işçi sendikalarının daha yüksek haklı ücret taleplerini iş verenlerin hoş görü ile karşılamalarına imkân yoktur.

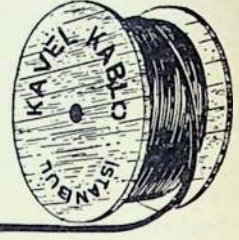
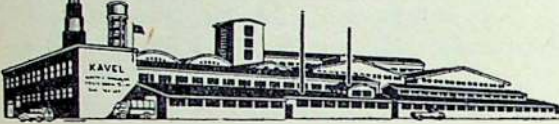
Hızlı fiyat artışları işçi - memur bütün çalışanların canını yakmaktadır; bu eğilim onları, gelirleri enflasyondan daha hızlı artan grupların aksine, cezalandırmaktadır. Fakat bu ceza yetmiyormuş gibi, bir de gelir vergisini esas itibariyle çalışanlar ödemektedir. «Milliyet» in inceleme yazısında memurların % 82 sinin ayda TL. 400 - 1000 arasında ücret alırken Gelir Vergisinin % 54 ünü ödedikleri tesbit edilmiştir. Bu konudaki araştırmalarımızı henüz sonuçlandıramadık. Rakamları elde etmeye çalışıyoruz. Geldiğinde bu konuda daha belirli şeyler söyleyebileceğiz. Ancak, ekonomik şartların sabit gelirliileri çok ağır baskı altına almaya başladığı gözle görülmektedir.

İş bulup da çalışma imkânına sahip olabilen işçilerimiz için durum düşük aylıklı memurlarinkinden iyidir; ama orada da işsizlik, miktarı 700 - 750 bin arasında tahmin edilen işsiz dış ülkelerde çalışma imkânı aramak üzere sıraya girmesine sebep olmuştur. Bu mesele- nin de asgari geçim için yeterli olmayan bir asgari ücret seviyesi tesbit etmekle değil, daha geniş iş imkânları yaratmakla ancak çözümleneceği şüphesizdir. Ekonomik şartların, yatırımları kısıtlamak yönünde de etkili olmaya başladığı bu günlerde bu konuda iyimser olmaya imkân yoktur.

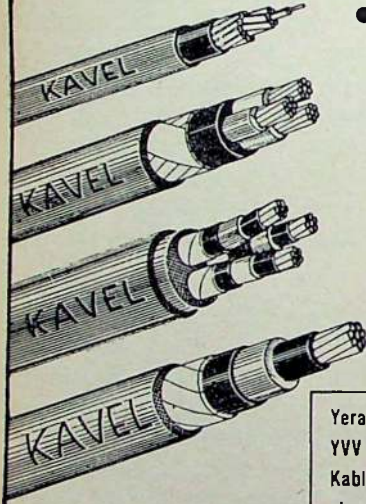
Mali Piyasalar :

Enflasyonist gidişin bütün belirtileri malî piyasalarda da kendini göstermeye başlamıştır. Son haftalara kadar banknot hacminin düşük tutulması sebebiyle şiddetlenen para darlığından da etkilenen yüksek kredi talepleri, kredi hacminin mevduattan daha hızlı bir şekilde yükselmesine sebep olmakta, bu iki hacim arasındaki fark artmaktadır. Resmî rakamlar elimizde olmakla birlikte, içinde bulunduğumuz günlerde kredi ve mevduat hacmi, geçen yılın aynı ayındaki seviyenin % 20 - 25 kadar üzerindedir. Ancak, kredi hacmi daha hızlı artmak eğilimi göstermektedir. Özellikle, tarım kredileri ile ipotekli kredilerdeki artış eğilimi yüksek bulunmaktadır. 1967 ye nazaran 1968 de % 30 artmış bulunan tarım kredilerinin 1969 da da aynı hızla artması beklenmelidir. Brüt (Merkez Bankası ve bankalar kasalarındaki banknot ve ufak para dahil) banknot hacmi, Mayıs içinde düşmüş olsa da, 24 Mayıs itibaren artmaya başlamıştır. 31 Mayıs'taki seviye 9,6 milyar liradır. Haziran içinde artışın devam edeceği tahmin edilmelidir. («Göstergelerin Getirecekleri» tablosundaki rakamlar iş hayatını asıl etkileyen net banknot hacmi seviyelerini göstermektedir.)

KAVEL

PLASTİK İZOLELİ:

- YERALTI KABLolari
(Yüksek ve alçak gerilim)
- ANTİGRON KABLolar
(Kurşunlu, Kurşunsuz)
- İÇ-DİŞ TESİSAT TELLERİ
- OTO ENSTALASYON TELLERİ
- RADYO MONTAJ TELLERİ
- TELEFON TELLERİ

Yeraltı Kablosu NK-NKBA'ya nazaran üstün özellikleri haiz YVY (NYV) YVMV (NYCV) YVŞV (NYFY) YVMHV (NYCEY) Kablolarında ve her tip iletkenlerde **KAVEL** markası standartlara uygunluğun ifadesi ve üstün kalitenin sembolüdür.

- EMAYE BOBİN TELLERİ
(0.10 mm den 3 mm ye kadar)
- HER ÇEŞİT SUN'İ DERİ
- YER MUŞAMBASI

KAVEL KABLO ve ELEKTRİK MALZEMESİ A. Ş.
İSTİNYE - İSTANBUL

Telefon : 63 34 00 - 63 34 01

Telgraf : KAVELKAB:O - İstanbul

**Hayatınızın
her devresinde
huzur
ve güven**

**içinde
olabilmeniz için...**

tasarruflarınızı

AKBANK ta

toplayınız.

TİCARİ BANKA KREDİSİ VE TÜRKİYEDE TATBİKATI

Dr. Cevat SARIKAMIŞ

Bankacılık sistemimizin tutarlı olmadığı, kalkınma sorunlarını ve asıl ihtiyaçları karşılamadığı bu Dergide sık sık ifade edilmiş bir görüştür. Sayın Dr. Cevat Sarıkamış bir seri yazısında sistemin aksayan taraflarını etraflı şekilde tetkik ve izah edecektir. **BANKA**

— I —

Ticaret bankaları genellikle ticarî ve sınaî işletmelerin kısa vadeli çalışma sermayesi ihtiyacını finanse etme maksadı ile faaliyette bulunurlar. Bu sebeple ticaret bankalarının çalışma alanına giren kredi nev'i işletmenin normal faaliyetleri sonucu ortaya çıkan kısa süreli nakit ihtiyaçlarını karşılayan ve bu ihtiyacın ortadan kalkması sonucu kasada biriken nakit ile geri ödenen bir kredi özelliği taşır. Ticaret bankalarının faaliyet sahası ve bu bankaların açacakları kredilerin karakteri yukarıdaki gibi tarif edilince Türkiye ticaret bankacılığı tatbikatında üzerinde durulması, düşünülmesi ve ekonomik ve sosyal şartların imkân verdiği oranda düzeltilmesi gerekli bazı problemlerin varlığı ortaya çıkar. Bu yazımızda, amacımız, bankacılık politikası ve tatbikatı bakımından üzerinde durulması gereken hususlara işaret etmek ve görüşlerimizi açıklamaktır.

Gerek ticarî, gerekse sınaî faaliyette bulunan işletmeler çalışma tarzları, iş konuları, büyüklükleri ve çalıştıkları piyasanın örf ve âdetlerine göre az veya çok bir çalışma (işletme) sermayesine (cari aktif toplamına) ihtiyaç duyarlar. Bu çalışma sermayesi ihtiyacı emtianın satılmasına kadar depo edilmesi, satışların - alacaklar tahsil edilesiye kadar - finanse edilmesi ve gerekli ödemelerin yapılabilmesi için en düşük kasa mevcudu bulundurulması gibi sebeplerle işletmenin faaliyette bulunduğu sürece varlığını gösterir. Çalışma sermayesinin bir kısım finanslama kaynağı, işletmenin normal faaliyetleri sonucu ortaya çıkan - ticarî borçlar, ödenecek vergi ve sigorta primleri, ödenecek ücretler, alınan avanslar gibi - kısa vadeli borçlardır. Ancak bu kısa vadeli kaynaklar toplam çalışma sermayesini finanslamaya yetişmezler. Zaten gerek işletme yöneticisi, gerek kısa vadeli kredi açan müessese ve şahıslar da çalışma sermayesinin tamamının kısa vadeli borçla finanse edilmesini arzu etmezler. Zira böyle bir finanslama yolu borç ödemeleri ve faaliyetler için

gerekli nakdi yaratacak miktar carî aktiflere pratik olarak sahip olunmayacağı için işletmeyi devamlı nakit sıkıntısına düşürecek ve riskini artıracaktır. Çünkü carî aktiflerin kısa vadeli borçlara eşit olması halinde bu aktiflerin nakde dönüşmesi sonucu biriken para nadiren vadesi gelen borçlara ve faaliyetler için yapılması zorunlu ödemelere yetiştirecektir. Halbuki, çalışma sermayesinin bir kısmının uzun vadeli bir fon kaynağı ile finanse edilmesi - uzun vadeli borç ve/veya öz varlık - kısa vadeli borçlardan daha çok carî aktiflere sahip olunacağı için yaratılan nakdin ödemelere yetişme şansını artıracaktır.

Çalışma sermayesinin normal iki kaynağı, yukarıdaki açıklamaya göre, kendiliğinden ortaya çıkan kısa vadeli borçlar ve bu borçlar üzerinde kalan net çalışma sermayesi adını verdiğimiz, uzun vadeli borçlar ve öz varlık olmaktadır. Ancak şu iki sebep dolayısı ile bu iki kaynak çalışma sermayesinin tamamını finansılamaya yetmeyebilir. Birinci sebep nakdin carî aktiflerin likide edilmesi sonucu yaratılma zamanı ile nakit ödemelerinin yapılma zamanlarının birbirine uymamasıdır. Bir bilanço dönemi zarfında öyle zamanlar vardır ki nakit girişleri fazla, nakit çıkışları ise azdır. Böyle zamanlarda işletmenin kasasında para birikir. Yine öyle zamanlar vardır ki nakit çıkışları nakit girişlerinden çok fazladır. Bu harcamalar kasaya giren nakdi alıp götürdüğü gibi bir önceki dönemde kasada birikmiş nakdi de tüketirler. Böylece gerekli ödemeleri yapabilmek için başka bir kaynak bulmak zorunlu olur. Çalışma sermayesi ihtiyacının kendiliğinden ortaya çıkan borçlar ve uzun vadeli kaynaklardan elde edilen fonlarla karşılanamamasının ikinci nedeni ise bir bilanço dönemi içinde çalışma sermayesinin hep aynı seviyede devam etmeyip artmalar ve azalmalar göstermesidir. Mevsimlik çalışma düzenine sahip işletmelerde bu ikinci sebep oldukça etkilidir. Faaliyetlerin yoğun olduğu bir zamanda emtia ve mamül stokları artar, alacaklar kabarıyor, faaliyetler için gerekli ödemelere yeter nakit takviyesi yapılır ve sonuç olarak çalışma sermayesi artar. Faaliyetlerin yavaşladığı devrede ise stoklar azalır, alacaklar çoğunlukla tahsil edilir ve yavaşlamış faaliyetleri için daha az nakde ihtiyaç duyulur. Böylece çalışma sermayesi ihtiyacı en düşük seviyeye iner.

Yukarıda kısaca anlatılan iki sebebe dayanan nakit ihtiyacının tamamının kendiliğinden ortaya çıkan kısa vadeli borçlarla karşılanmasına imkân yoktur. Zira böyle bir borcun ortaya çıkması için, bilhassa birinci sebebe dayanan nakit ihtiyacı vak'asında, gerekli şartlar mevcut değildir. Çünkü ek çalışma sermayesi ihtiyacı emtia satın alınması, satışların finanse edilmesi veya faaliyetler için gerekli ödemelerin yapılması sebebi ile ortaya çıkmamıştır ve dolayısı ile ticarî borç, ödenecek vergi ve sigorta primleri borcu veya ödenecek işçilik borcu doğmayacaktır. İkinci sebebe dayanan mevsimlik çalışma sermayesi ihtiyacı her ne kadar kendiliğinden var olan

kısa vadeli borçları yaratacak ise de, bu borçların ek ihtiyacın tamamını karşılayamayacağı açıktır. Her iki sebebe dayanan ek çalışma sermayesi ihtiyacının uzun vadeli fon kaynakları ile finanslanması ise işletme için rasyonel olmayacaktır. Çünkü ihtiyaç geçicidir. Geçici ihtiyacın uzun vadeli kaynakla finanslanması ihtiyacın sona erdiği devrelerde kasada kullanılmıyan fonların birikmesine yol açacaktır. Şu hale göre nakit giriş ve çıkışlarının zaman bakımından uyuşmaması veya mevsimlik çalışma sermayesi ihtiyacının belirmesi nedenleri ile geçici olarak ortaya çıkan nakit ihtiyaçlarını karşılayacak üçüncü bir kaynak bulmak gerekecektir. İşte bu kaynak kısa vadeli kredi vermeyi gaye edinmiş bulunan ticaret bankasıdır.

Bir ticarî veya sınıf işletmenin normal olarak yukarıda özetlenen iki sebebe dayalı nakit ihtiyacı için ticaret bankasına gitmesi gerekir ve beklenir. Nitekim, ticaret bankaları da işletmelerin bu iki sebeple ortaya çıkan kredi ihtiyaçlarını karşılamayı kendilerine gaye edinmişlerdir. Bu sebeplerdir ki, ticarî banka kredisi teoride işletme faaliyetleri sebebi ile ortaya çıkan ve bu faaliyetler sonucu yaratılan nakitle geri ödenen, diğer bir deyişle, kendi kendini geri ödeyen bir kredi nev'i olarak tarif edilir. Ticarî banka kredisi böyle bir özellik taşıdığı içindir ki, kredi talebinde bulunan firmanın bu talebi banka kredi elemanı tarafından bu açıdan ele alınıp etüd edilir ve karara bağlanır. İşletme tarafından talep edilen kredinin yukarıda ortaya konulan iki sebepten biri veya ikisine dayandığı ve işletmenin finansal gücünün sevk ve idare tarafından tasarlanan faaliyetleri yürütmeye yeter nitelikte olduğu anlaşıldıktan, sevk ve idarecilerin itimat edilir, dürüst ve kabiliyetli kişiler olduklarına kanaat getirildikten ve işletmenin faaliyetlerinin nakit sarf etme devresinden nakit yaratma devresine gireceği tarih - ki bu müstakbel kredinin vade tarihi olacaktır - doğru olarak tespit edildikten sonra krediyi ihtiyaca yeter üst limitte ve belirli bir vade ile açmaya karar vermekten başka kredi elemanının yapacağı bir iş kalmıyacaktır. Nitekim ihtiyacın doğru ve süresinin iyi tahmin edilmesi, firmanın finansal gücünün doğru takdir edilmesi ve sevk ve idarecilerin iyi tanınması ile birlikte kısa gelecekte iş şartlarının faaliyetlere ne yönde etkide bulunacağı, doğru olarak kestirilebilirse, açılacak kredinin vade tarihinde hiç bir sıkıntıya düşülmeden geri ödenileceği büyük bir ihtimalle garanti edilmiş olacaktır. Hâl böyle olunca da müşteri firmaya açılacak kredinin her hangi bir çeşit teminata bağlanması her iki tarafı da rahatsız eden bir formaliteden ileri gidemez. Aslında da ticaret bankacılığında teminatsız kredi açmak esastır. Bir kredi dosyasını karara bağlamak için inceliyen bir kredi elemanı teminatı dikkate almaksızın müşteri firmanın kredi riskini takdir etmeğe çalışır. Riskin bankaca kabul edilebilir seviyeden daha çok olması halinde ya krediyi açmama yolunu seçer, ya da riski azaltma maksadı ile krediden talep edeceği faizi yüksek tutar. Mamafih, kredinin maliyetini düşürmek maksadı ile veya açılmış olan krediye ek kredi açma zorunluğunun ortaya çıkması ve bunun da firmanın kre-

di riskini çok yükseltmesi halinde kredi riskini azaltmak için teminatlı krediyi düşünebilir. Zira teminat, kredinin vadesinde geri ödenmesi için işletme yöneticisine manevi bir baskı yapacağı veçhile kredi riskini azaltacak ve böylece daha düşük maliyetle borç vermek imkân dahiline girmiş olacak veya teminatsız olması halinde reddedilmesi gerekecek kredi talebinin kabul edilmesini sağlayacaktır. Ticaret bankacılığında geri ödeme riskinin çok yüksek olduğu işletmelere normal yollarla geri ödenemeyecek borcu teminata bağlayarak vermek ve vade tarihinde teminatı nakde dönüştürerek borcu geri almayı düşünmek normal bir tatbikat değildir. Ticaret bankacılığı her ne yolla olursa olsun vade tarihinde krediyi geri almaktan ve borç para vererek para kazanmaktan başka düşünce ve gayesi olmayan bir ticarî müessese sistemi değildir.

Teminat, açılacak kredinin işletmenin ek finansman ihtiyacını karşılayacak miktarda ve geri ödeme için gerekli nakdin yaratılmasına imkân verecek uzunlukta bir vade tanınması ile birlikte ele alındığında iş şartlarında bir kötüye gidiş ihtimâlinin bulunması veya işletmenin krediyi fazla açılarak -meselâ satışlarını kaldırabileceği miktarı üzerine çıkararak - kullanıp ödeme sıkıntısına düşmesini önleme aracı olarak da faydalı olabilir. Müşteri firmaya mevsimlik ek çalışma sermayesi ihtiyacına yeter kredi haddi tanınmaması veya vadenin ödeme imkânının bulunamayacağı bir tarih olarak tespit edilmesi, en iyi kaliteli teminata bağlanmış olsa bile banka borcunun vade tarihinde geri ödenmesini garanti altına alamıyacaktır. Belki teminatın nakde çevrilmesi sureti ile borç tahsil edilebilir. Ama bu takdirde de banka kredisi gayesini gerçekleştirememiş olacaktır. Çünkü, ticarî banka kredisi vade tarihinde işletmenin bir aktif kaleminin satılması, hattâ firmanın tasfiyeye zorlanması pahasına geri ödenmesi temin edildiğinde gayesini gerçekleştirmiş bir kredi nev'i değildir. Banka kredisi işletmeyi yıkmayı değil, onu geliştirmeyi, normal çalışmasına devam etmesini sağlamayı ve bunun için de normal faaliyetler sonucu yaratılan nakitle geri ödenmeyi - memleket ekonomisinin gelişmesi bakımından - gaye edinmiş bir kredi nev'idir.

İşletmenin geri ödeme potansiyeli dikkate alınmadan teminata bağlanmak sureti ile açılan kredinin bir yıl içinde gelen vadede geri ödenmediği takdirde - teminatın paraya çevrilmesi yolunun seçilmeyip - vadenin uzatılması da banka kredisinin ruhuna uygun düşmeyecektir. Böyle bir tatbikata geçilmesi halinde geçici bir mevsimlik fon ihtiyacını finanse etme yerine, işletmenin devamlı fon ihtiyacı finanse edilmiş olacaktır ki, bu da kısa vadeli banka kredisi tarifinin dışında kalan bir kredi uygulamasıdır.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere, normal bir ticarî banka kredi tatbikatı nakit giriş ve çıkışlarının denge halinde olmadığı kısa zaman aralarında işletmelerin nakit ihtiyaçlarını karşılamak ve mevsimlik çalışma sermayesi ihtiyaçlarını finanse etmek şeklinde olmaktadır. Yine

kısaca açıklanmıştır ki ticarî banka kredisi prensip olarak teminatsız bir kredi tipi olmakta, ancak kredinin geri ödenmesini sağlama ve riski azaltmak sureti ile maliyetini düşürme amacı ile maddî veya gayrî maddî teminata bağlanabilmektedir.

Ticarî banka kredisinin amacı ve tatbikat şekli hakkındaki açıklamalarımız Türkiyede ticarî banka kredisi uygulamasında oldukça önemli farklılıkların bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bir defa, memleketimizde ticaret bankaları işletmelerin nakit giriş ve çıkışları arasındaki uyumsuzluk nedeni ile ortaya çıkan nakit ihtiyacını ve mevsimlik çalışma sermayesi ihtiyacını finanslama yanında eksik net çalışma sermayesi ile çalışma sonucu ihtiyaç duyulan fonları da sağlamaktadırlar. Bu gerçek, ticarî banka kredisi almak amacı ile ticaret bankalarına baş vuran ticarî ve sınaî işletmelerin büyük çoğunluğunun çok düşük cari orana sahip olmalarından anlaşılabilir. İşletmelerin eksik net çalışma sermayesi ile faaliyette bulunmaları ve bunun sonucu olarak geçici ihtiyaçlar yanında devamlı ihtiyaçlar için de ticaret bankalarına baş vurmaları başlıca iki nedenden ileri gelmektedir. Birinci neden, memleketimizde orta vadeli çalışma kredisi veren bankaların yetersiz olmasıdır. Bu gayeye hizmet maksadı ile kurulmuş iki büyük banka sınaî işletmelerin çalışma sermayesi ihtiyaçlarını karşılamak yolunda yürümekte, fakat bu maksatla kullanılabilir plâsman imkânları bütün sınaî işletmelerin ihtiyacına yetişmemektedir. Ticarî işletmeler ise devamlı çalışma sermayesi ihtiyaçlarını gidermek için kendi öz sermayelerine baş vurmaktan başka bir imkâna sahip bulunmamaktadırlar.

Eksik net çalışma sermayesine sahip olmanın ikinci nedeni, gerek sınaî, gerekse ticarî firmaların eksik öz varlıkla faaliyette bulunmalarıdır. Nitekim, yine ticaret bankalarına kredi için baş vuran işletmelerin çoğunun borçlar - öz varlık oranı % 100 ün çok üzerinde ve sabit aktifler - maddî öz varlık oranı ise % 100'e çok yakın ve hattâ bunun üzerindedir. İşletmelerin eksik öz sermaye ile faaliyette bulunmaları ve bu sermayenin de tamamının veya büyük kısmının sabit aktiflere bağlanmış olması çalışma sermayesi finansmanı için kısa vadeli fon kaynaklarına bel bağlamayı zorunlu kılmaktadır. Memleketimizde eksik öz sermaye ile çalışmanın çok enteresan ekonomik ve moral sebepleri vardır kanaatındayız. Bir kere işletmeye tahsis edilen öz varlık ne kadar fazladır; meselâ bir işletmenin normal olarak 2.000.000 TL. kâr edebilmesi için gerekli ciroyu yapabilmesi 10.000.000 TL. lık öz varlık randımanı $2.000.000 \div 10.000.000 = \% 20$ olacaktır. Eğer sevk ve idareciler 10 milyon yerine 5 milyon liralık öz varlıkla aynı ciroyu ve kârı elde edebilirler ve işletmeye koymadıkları 5 milyon lirayı kısa veya uzun vadeli borçla karşılayabilirlerse öz sermaye randımanı % 20 yerine % 40 olacaktır.

Elbette ki, şartlarda sevk ve idareci bu imkânı kullanıp öz sermaye ran-

dımanını en yüksek tutmak isteyecektir. Memleketimizde bu ortam yıllar bo-
yu mevcut olagelmıştır ve olagelmektedir. Çünkü ticaret bankaları sağlam
buldukları işletmelerin devamlı çalışma sermayesi ihtiyaçlarını da yıllar bo-
yunca finanse etmekten çekinmemişlerdir ve halâ da çekinmemektedirler. Ti-
caret bankalarının işletmelerin sağlam risk teşkil etmeleri hususundaki gö-
rüşleri ise zaten eksik öz varlıkla çalışmayı teşvik eder mahiyettedir. Bir iş-
letmenin, ticaret bankası açısından, sağlam risk teşkil etmesi ihtiyaç duydu-
ğu fonları nakit yaratma kabiliyetinin yüksekliği sonucu geri ödeyebilme ni-
teligine bağlı olmamakta, fakat sahiplerin işletme içi ve bilhassa işletme dı-
şı maddî varlıklarının yüksekliğine dayanmaktadır. Böyle olunca da, işlet-
meye tahsis edilmiş öz sermayenin yüksek veya düşük olması kredi temini
için büyük önem taşımamakta ve sevk ve idareciye rantabiliteyi artırmak
maksadı ile eksik öz sermaye ile çalışma fırsatını vermektedir.

Memleketimizin istikrarsız bir ekonomi düzenine sahip olması da eksik
öz varlık ile faaliyette bulunmayı teşvik etmektedir. Ekonominin devamlı su-
rette enflasyonist baskı altında olması ve geleceğin normal üstü belirsizlik-
lerle dolu bulunması sevk ve idarecileri sermayelerini koruma yolunda her
türlü tedbiri almaya itmektedir. Bu sebeptendir ki, işletmeye konulan orijinal
sermaye çok düşük tutulmakta, dağıtılmamış kârlarla takviye edilmemekte
ve genellikle sabit aktifler finansmanında kullanılmaktadır. Enflasyondan
etkilenmesi normal olan çalışma sermayesi ihtiyacı için ise, mümkün olduğu
oranda dış kaynak fonlarına baş vurulmaktadır. Bu dış kaynaklardan uzun
vadeli kredi ile kendiliğinden ortaya çıkan borçlar, ya hiç ya da sınırlı mik-
tar fon tedarik edebildikleri için de ticaret bankaları fon tedarikinde yegâne
alternatif olmaktadırlar. İşletme sahipleri işletmeye tahsis etmedikleri veya
her yıl işletmeden çektikleri fonları yine enflasyondan korunma gayesi ile
gayri menkûllere yatırmakta veya başka işlere bağlamaktadırlar. Bu işletme
dışı maddî varlıklar da ticaret bankaları için kredi talebinde bulunan firma-
nın finansal gücünün bir teminatı olmaktadır. Nitekim işletmelerin sahiple-
rinden ayrı olarak ele alınmaları halinde zayıf risk teşkil etmeleri, ancak sa-
hiplerin işletme dışındaki varlıklarının dikkate alınması ile kredi almaya
hak kazanır hale gelmeleri, ticarî banka kredisi tatbikatında devamlı ihtiya-
cı finanse etmeye ek olarak diğer bir aykırılığı ortaya çıkarmıştır. Bu aykırı-
lık memleketimiz bankacılık tatbikatında teminatlî kredinin esas olması, açık
kredinin ise ikinci derecede uygulanma bulması şeklinde kendisini göster-
mektedir. Kredi riskini hakkı ile takdir etmek için gerekli bilgileri sıhhatli
olarak işletmelerden alamayan, elde ettiği bilgileri ise değerlendirme yetene-
ğine tam olarak sahip olmayan ticaret bankalarının büyük belirsizlikler için-
de kredi açma zorunluğunda olmaları teminatlî krediyi normal bir uygulama
haline getirmiştir. Teminatlî kredinin normal bir kredi nevî haline gelmesi-
nin diğer bir sebebi de vardır. Bu sebep faiz hadlerinin sunî olarak dondurul-
muş olmasıdır. Kredi arzının kredi talebinden fazla olması ve banka fonla-

rının enflasyonist baskıdan büyük çapta etkilenmeleri normal olarak teminatlı kredinin faizini de, faiz üst tabanına getirip dayamıştır. Böyle olunca da ticaret bankaları için kredi riskini azaltma yolunda faiz haddi yükseltme operasyonu değil, yalnızca krediyi teminata bağlama operasyonu işler duruma girmiş bulunmaktadır.

İşletmeye tahsis edilmiş öz varlığı az ve orta vadeli çalışma sermayesi kredisi temin edememiş olarak zayıf bir finansal bünye ile ticaret bankalarına baş vuran sevk ve idareciler bu bankalardan ve herhalde memleketin ekonomik şartlarını düzene sokma sorumluluğunu taşıyan devletten kendilerine yararlı yardımı görememektedirler. Ticaret bankalarının bu firmalara yardımı devamlı çalışma sermayesi ihtiyaçlarını da karşılamak şeklinde olamaz. Aslında bu çeşit kredi tatbikatı ne müşteri firmaların ne de memleket ekonomisinin yararınadır. Ticaret bankalarının işletmelere yapabileceği hakiki yardım bu işletmelerin kredi ihtiyacını doğuran sebepleri çok iyi tahlil etmek, geçici ihtiyaçları yeteri kadar limit ve vade tanıyarak karşılamak, devamlı ihtiyaçların ise, bu ihtiyaçların orta - uzun vadeli borç ve öz varlık gibi normal kaynaklardan karşılanmasında sevk ve idarecilere yardımcı olmaktadır.

Elbetteki bu kredi uygulamasının başarıya ulaşabilmesinde devletin de ekonomik istikrarı temin etmek sureti ile firmalara ve ticaret bankalarına yardımcı olması beklenir.

TÜRKİYE
GARANTİ BANKASI A. Ş.

KURULUŞ : 1946

Sermayesi : 40 000.000

YURT İÇİNDE 119 ŞUBE

Tasarruf Mevduatında

**Istanbul'un en mutena semti Harbiyede
tam konforlu apartman daireleri ve
zengin para ikramiyeleri**

GARANTİ BANKASI

Paranızın, işinizin, istikbalinizin Garantisidir.

PETROL VE İLÂÇ SANAYİ POLİTİKASI

Dr. Nezih H. NEYZİ

İlâç sanayiini yeren komisyon raporları basında bir süre çıktı. Bundan sonra ilâç sanayii kendini müdafaa eden büyük eb'atta ilânlar çıkardı. Ne oldu? İlâç sanayiinin problemleri gene ortada ve bir gelişme kaydetmedi. Ara sıra petrol millileştirilsin diye kampanyalar açılır, bazı gösteriler yapılır, ne olur? Petrol problemi gene ortada kalır. Bizce bu gibi meseleler daha esaslı ve uzun vadeli plânlarla ele alınmalı, Hükümetin iktisadî politikası içinde yer almalı ve sırf bir partinin veya bir zümrenin fikri olmaktan kurtarılmalıdır. Belki o zaman verimli ve kat'i bir netice elde etmek imkânı olacaktır.

Petrol Sanayi Politikası :

Petrol sanayimiz yeni bir gelişme devresine girmiştir. Bir taraftan İzmitte Petkim inşaatı tamamlanmakta, bir taraftan da İzmir rafinerisi inşa halindedir. İpraş, Ataş ve Batmanda tevsi programlarını yürütmektedir. Önümüzdeki yıllarda Türkiyenin rafinaj kapasitesinin aşağıdaki tabloda görülen şekilde gelişeceği tahmin edilmektedir:

	Rafineri Kapasitesi (1000 ton)				
	1968	1969	1970	1971	1972
Batman	600	1.000	1.000	1.100	1.200
İpraş	1.200	2.000	3.500	5.500	5.500
Ataş	3.600	4.000	4.500	4.500	4.500
İzmir	—	—	100	2.000	3.000
Samsun	—	—	—	1.000	2.000
İstanbul	—	—	—	—	1.000
Yekûn	5.400	7.000	9.100	14.100	16.200

NOT : Samsun ve İstanbul rafinerilerinin ileride yapılacağı öngörülmektedir.

Samsun ve İstanbul rafinerileri kapasiteleri tamamen bizim tahminimizdir, diğerleri plânlanmış veya inşa halinde olan rafinerilerdir.

Demek ki önümüzdeki 5 yıl içinde Türkiye kendine yeten bir rafineri kapasitesine erişmiş olacaktır.

Ham petrol üretimi bu seyri maalesef takip edememiştir. Yerli ürünler

ancak ihtiyacın yarısını karşılamaktadır. Halen en çok ham petrol üretimi yapan Shell şirkettir. Bundan on yıl kadar evvel en çok üretim Mobilde, ondan sonra TPAO'da idi. Zamanla TPAO ileri geçmiş fakat Shel istihsale en son başlamış olmakla beraber bu gün birinci yeri almıştır. Ersan şirketi bir miktar istihsale devam etmektedir. Bugünkü istihsal durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

	1967	1968 (1000 ton)
Shell	1.057	1.358
TPAO	991	1.150
Mobil	560	549
Ersan	48	48

Petrol araştırma ve bulunmasının tabii şartlarla çok yakından ilgisi vardır. Bilinen petrol sahaları bizden alınmıştır. Bu kadar petrol bulmamız ve işletmemiz bile büyük bir başarıdır; fakat büyüyen ihtiyaç karşısında ham petrole her gün daha çok muhtaç duruma düşmekteyiz. Hayat seviyemizin ilerlemesi ile bu muhtaç durum daha da artacaktır. Kurulmakta olan otomobil fabrikaları çalışmaya başlayınca benzin talebinin bir kaç misli artacağı aşikârdır. Bir kaç yıl önce (LPG) likid gaza karşı olan talep hiç yok iken bugün 100.000 ton seviyesine çıkmıştır. Memleketimizde bulunan petrol yatakları ağır graviteli olup benzin ve LPG verme kapasitesi düşük petrolerdir. Onun için daha yeni kuyular açılrsa bile hafif mallarda açığı karşılama imkânsız görünmektedir.

Petrol araştırmaları için TPAO Libya Hükümeti ile bir anlaşma yapmıştır. Kısa vadede yeteri kadar ham petrol elde etmek için dışarda petrol aramalarına geçmemiz şarttır.

Libya bize en müsait bir sahadır. Irak, Kuveyt, Bahreyn ve Katar gibi bölgeler Amerikan, Fransız ve Hollanda ve Alman şirketleri tarafından tamamen kapatılmış durumdadır. İtalyanlar, Ruslar ve Japonlar büyük zorluklarla ve gayet müsait tekliflere rağmen bu petrol menbalarına erişememekteler. Vakti fazla geciktirmeden Libya'da hazırlıklara geçme ve hafif graviteli petrol elde etmeğe çalışmamız bir çıkar yol olabilir.

Bir de Kerkük gazlarını boru hattı ile getirme konusu vardır. Bu gazlar Ankaraya kadar getirildiği takdirde Doğu Anadolu yakıt problemi büyük ölçüde hal çaresi bulabilir. Havagazı şebekesi olan Ankara şehri derhal kalorifer kazanlarını tabii gaza tahvil edebilir ve şehrin havası büyük ölçüde zehirli dumandan kurtulur. İran ile boru hattı yaparak Basra körfezini İskenderuna bağlamak bize bir gelir sağlayabilir ve Kerkük hattının tehlikelerini kısmen bertaraf edebilir.

Halen memleketimizde ecnebi şirketler olarak petrol arayan bir Shell ve Gulf kalmıştır. Shell en faaldir ve gittikçe sahalarını genişletmektedir. Gulf

şirketinin memleketimize ikinci gelişidir ve İskenderun Körfezinde deniz altı araştırmaları ile meşguldür. BP şirketi de araştırma bakımından faaliyete geçmek üzeredir.

Millî petrol şirketlerini kuvvetlendirmek ve piyasadaki faaliyetlerini arttırmak lâzımdır. Petrol Ofisi ve Türkiye Petrollerini bir çatı altında toplayacak kanun tasarısı kadük olmuştur. *Dünyadaki ve bizde çalışan büyük petrol şirketleri araştırma, rafinaj, nakliye ve dağıtım şirketlerini bir Holding şirketi vasıtası ile idare etmektedirler. Bizim de dünyada bir güç olabilmemiz için bugün üçe ayrılmış olan bu faaliyetleri bir elde toplamamız lâzımdır.* Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü, Petrol Ofisi, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı hepsi bir yerde belki bir Petrol Bankası çatısı altında toplanabilirler. Sümerbank ve Etibank gibi bu yeni petrol Bankası malî bakımdan bu üç ayrı yatırım sahasını finanse edebilir ve eleman yetiştirme işlerini üzerine alabilir. Petrol politikamıza bakınca başlıca sıkıntıların finansman ve yetiştirilmiş eleman olduğu görülmektedir.

İlâç Sanayi Politikası :

Halen Türkiyede 110 tane ilâç imâl eden müessese mevcuttur. Bunların 30 tanesi fabrika denebilecek çapta diğerleri laboratuvar durumundadır. Bu fabrikaların pek azı iptidai madde imâl etmektedir. Ameliyatlarda kullanılan özel sular ve pek mahdut iptidai madde imâl eden fabrika mevcuttur. İlâç sanayi ancak şeker, glikoz, tuz, kükürt gibi umumî ham maddeleri dahilî piyasadan temin edebilmektedir.

Montaj sanayiinde olduğu gibi ilâç sanayiinde bir ilâç politikası hazırlanmalıdır. Nasıl ki ilk montajı yapılan jeep'ler tamamen ithâl parçalardan yapılmıştı, bugünkü ilâç sanayii de aynı durumdadır. Buz dolabı da yüzde yüz ithâl malı iken bugün % 95 yerli malı halini almıştır. Bir sanayii millileştirelim demekle o sanayiın strüktürü değişmez. Montaj sanayii, ambalaj sanayi hepsi birer iktisadî faaliyet branşının bir kısmıdır. Kâğıt sanayi kuruldu, fakat gene kâğıt için Finlandiyadan kütük ithâl ediyoruz. Ormanlarımızı işletme ve kâğıt için yeni orman yetiştirme bizim elimizde olan bir şeydir, fakat nedense bu konuya eğilmiyoruz. İlâç sanayii de aynı durumdadır, ancak vaziyet çok daha karışıktır. İlâca giren ham maddeler binlerin üstündedir. Ağır sanayinin en ileri kademesini kimya ve elektronik kolları teşkil etmektedir. Onun için geniş çapta bu işin ele alınması lâzımdır. İlâç sanayiinde ayrıca ham maddesi nebat veya hayvanî guddeler olan kollar da mevcuttur. Bizde bu kolda hiç bir çalışma yapılmamaktadır. Meselâ mezbahalarda hayvan guddelerinden faydalanma yoktur. Nebatî ham maddelerin yetiştirilmesi ve ilâç sanayiine ham madde teşkil edecek bu üretim kolları üstünde durulmamıştır. (TUBİTAK) - Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu bu konuyu ele alıp incelemelidir. Ondan sonra bizde mevcut veyahut geliştirilecek ham madde kaynakları tesbit ve bu sahada yatırım yapacak

özel veya resmî sektör kuruluşları teşvik edilmelidir. Meselâ bugünkü ilâç sanayii teşvik görse müşterek bir ham madde sanayii kurabilir; fakat evvelce belirtildiği gibi konu çok geniş ve dağınıktır. İlk önce kullanılan maddeler tesbit edilmeli, ondan sonra bu maddelerin ham maddesinin bizde olup olmadığı araştırılmalıdır. Bu hakikatler ortaya çıkınca malûm sahalara sermaye derhal kayacak ve çelik eşya ve diğer sanayiler gibi gelişecektir. Dahilde imâl edilen bir ham madde ithâl kotalarından çıkarılacak ve piyasası hazır olacaktır.

Yalnız burada fiata çok dikkat edilmelidir. Ham maddeyi dahilde yapacağımız derken mamûl maddenin fiatı yükselmemelidir. Yerli kamyon fiatı ithâl kamyonun üç dört misline çıkmıştır. İlâç da böyle bir durum, felâket demektir. Dünya piyasalarına göre bizde ilâç ucuz olmakla beraber iştirâ gücümüz düşük olduğu için ilâç müstehlike pahalı gelmektedir. Bu sebeple ham madde etüdlerinde maliyete çok dikkat etmelidir. Belki de rantabl olabilmesi için bazı ham maddelerden ihtiyaçtan fazla imâl edip dışarıya ihraç düşünülmelidir.

Petrol ve ilâç sanayimizin nüveleri kurulmuştur. Bunların genişletilmesi ve iktisadî gücümüzü arttırmak için onların ham maddelerine doğru giden uzun vadeli bir politika izlememiz icab etmektedir. Geriye doğru entegrasyonun her iki kolda da çıkar yol olduğu kanaatindeyiz.

Sizin Bankanız

H
TÜRKİYE
HALK
BANKASI

Memleketin her köşesinde hizmetinizdedir.

(Basın: 60373 - A - 21936)

BAHTİYAR DEDE

Gençlikte ihtiyarlığa
hazırlanmak gerektir

Tasarruflarını TÜRKİYE
'VAKIFLAR BANKASI' nda
toplayanlar istikbâl endi
şesinden uzak mutlu
yarınları hazırlamış de-
mektir.

VAKIFLAR

TÜRKİYE

BANKASI

(Basın : 20520 - A - 60106)

İKTİSADİ DEVLET TEŞEKKÜLLERİ NASIL DÜZENLENMELİDİR?

Doç. Dr. Mustafa A. AYSAN

Türk Kalkınma Ekonomisi için İktisadî Devlet Teşekkülleri, çok önemli meseleleri olan bir işletmeler topluluğudur. Devletin ekonomik kalkınmaya yön vermek amacıyla, bağımsız tüzel kişilikler olarak 1933 tenberi kurula gelmiş işletmeleri kapsamak üzere kullanılan bu terimin temsil ettiği işletmeler grubu, aslında, Devletin ekonomik kalkınmaya yön verici çabalarının, yaklaşık olarak üçte birini teşkil etmektedir. Genel ve Katna Bütçeli idarelerle bu idarelerde zaman içinde kurulmuş döner sermayelerin ekonomik kalkınma ile doğrudan doğruya ilgili faaliyetlerini de içine alan ve «Kamu İktisadî Teşebbüsleri» teriminin temsil ettiği faaliyetler topluluğu ise bu çabaların bütününü ifade etmektedir. Hükümet üyelerinin beyanlarına göre, Kamu İktisadî Teşebbüslerinin bütünü TL. 150 milyarlık, bunların bir kısmını teşkil eden İktisadî Devlet Teşekkülleri TL. 50 milyarlık bir devlet varlığının yönetimine hâkim bulunmaktadır. Kamu İktisadî Teşebbüslerinin bütünü hakkında incelemelerde bulunmak, bu yazının amaçlarını aşacaktır. Burada, sadece İktisadî Devlet Teşekkülleri incelenecek ve ulaşılan sonuçlara göre bu teşekküllerle ilgili bazı örgütlenme ve düzenleme tedbirleri tesbit edilmeye çalışılacaktır.

Şüphesiz Kamu İktisadî Teşebbüslerinin bütünü ile ele alınması, incelenmesi ve yeniden düzenlenmesi de büyük bir ekonomik ihtiyaçtır; önümüzdeki yıllarda bu ihtiyacın karşılanması şarttır. Ancak bu büyük ekonomik meselenin incelenmesi, daha geniş kapsamlı bir etüdde ele alınmalıdır. İktisadî Devlet Teşekkülleri, bu dergide zaman zaman ele alınmış olduğu için (*) bu yazıda, bu daha küçük grubun ele alınması mümkün olacaktır.

Bu konuya yeniden dönülmesi, Kamu İktisadî Teşebbüslerinin üçte birini teşkil etse de, İktisadî Devlet Teşekküllerinin ekonomik kalkınma amaçlarına daha uygun faaliyette bulunmalarının sağlanması halinde, ekonomik kalkınma meselesinin önemli ölçüde çözümlenebileceği hususundaki inancımız sebebiyle gerekli görülmüştür. Önümüzdeki seçim kampanyası sırasında siyasî partilerin bu kadar önemli bir ekonomik meseleyle ilgili belirli teklifler

(*) Banka Dergisi, Cilt III, Sayı: 3 Sh. 15 ve Cilt: V, Sayı: 5, Sh. 4.

getirmeleri gereklidir. 1958 denberi devam edegelen İktisadî Devlet Teşekkülleri'ni yeniden düzenleme çabalarının bir türlü uygulamaya konulamış tekliflerden öteye gidememiş olması, uygulamanın gerektirdiği örgütlenme tedbirlerinin alınmamış bulunması ile ilgilidir. Gerekli örgütlenme tedbirleri alınmadığı takdirde, kâğıt üzerinde çok faydalı sonuçlara ulaşılmış bulunan yeniden düzenleme çalışmalarının etkili bir şekilde uygulanmaya konması imkânsız gibidir. Tesbit edilen bu hedeflere ulaşmanın, ancak *temel faktörlerinden birinin* etkili bir organizasyon içinde bu hedeflere yöneltilmiş yöneticilerin varlığına bağlı bulunduğu işletme biliminin temel kurallarındandır. İktisadî Devlet Teşekküllerinin yönetiminde bu kurala uyulmamış olduğundan, yeniden düzenleme çalışmaları kâğıt üzerinde kalmaktadır. Bu şart gerçekleştirilmezse, sonsuza kadar da öyle kalacaktır.

Fakat, İktisadî Devlet Teşekküllerinin kalkınma amaçlarının gerektirdiği fonların yaratıcısı kurumlar haline getirilmesi, Beş Yıllık Kalkınma Plânlarının her ikisinde de tesbit edilmiş bulunan temel kalkınma hedeflerinin elde edilmesi için şarttır. 1965 Yıllık Programın'dan alınan aşağıdaki sözler, bu hedefin kalkınma amaçları bakımından önemini belirtmektedir:

«İktisadî Devlet Teşekküllerinin işletme açığı veren kurumlar olmaktan süratle çıkarılarak, fon yaratan müesseseler haline getirilmesi, Plânın finansmanı yönünden büyük bir önem taşımaktadır. Bu konuda başarıya ulaşılmadığı takdirde Plânın son yıllarında ve İkinci Beş Yıllık Plân döneminde Plân hedeflerini aşan ve vergi çabaları gösterilmesi veya yatırım hedeflerinin gözden geçirilmesi zorunluluğu ortaya çıkacaktır.

1965 tenberi gerçekleştirilen kalkınma hızları, çok iyi bir tarım yılı olan 1966 da % 10,3, 1967 de % 6,0 ve 1968 de % 6,6 olmuştur. Son iki yıldaki oranlar dahi, plânlanmış % 7 lik yıllık kalkınma hızına çok yakındır. Ancak, bu sonuçların elde edilmesinde, iktisadî Devlet Teşekküllerinin önemli bir katkıda bulduklarını söylemeğe imkân yoktur.

İktisadî Devlet Teşekkülleri hakkında yayınlanan bilgiler, işletmecilerle kurumlarla görevi fon yaratmak olan finansman kurumlarını bir arada gruplamaktadır. Bu yüzden bu bilgiler incelenince, İktisadî Devlet Teşekküllerinin kalkınma hedeflerinin elde edilmesi için gerekli yatırımları finanse edecek kadar fon yarattıkları sonucuna varılmaktadır. Oysa, bu görünüş, asıl hastalığı gizler özelliktedir; İktisadî Devlet Teşekküllerinden işletmecilerle olanlar, grup olarak, bütün yıllarda, yatırımlarının tamamına yakın kısmının dış kaynaklardan sağlanan fonlarla finanse edildiği anlaşılmaktadır. Rakamlar, aşağıda verilecektir; daha önce, 1969 yıllık Programından alınan aşağıdaki sözlerle, Devlet Plânlama Teşkilâtının daha 1964 sonunda tesbit ederek 1965 yıllık programında belirttiği endişelerin gerçekleşmiş bulunduğunu tesbit edelim: 1969 yılı içinde, İktisadî Devlet Teşekküllerinin yatırım hacminde önemli bir düşme olması ile «yatırım hedefleri gözden geçirilmiş» olacaktır. Çünkü vasıtalı vergiler ve İktisadî Devlet Teşekkülleri mamüllerinin fiat artışları

şeklinde «Plân hedeflerini aşan vergi çabaları», zaten yapılmıştır. 1969 programının aşağıdaki sözleri, konu bakımından ilgi çekicidir:

«Genel olarak işletmeciler İktisadi Devlet Teşekküllerinin finansman durumlarında, 1961 de konsolidasyonun yapılmasını takip eden kısa bir süre hariç tutulursa, olumlu bir gelişme sağlanamamıştır. Devlet Demir Yolları, Türkiye Kömür İşletmeleri, Türkiye Şeker Fabrikaları devamlı şekilde ve büyük miktarlarda açık vermektedirler. Sümerbank'la beraber bu üç büyük kuruluşun 1968 ve 1969 yılları için tahmin edilen açıkları sırasıyla 1.273.000.000 ve 1.755.000.000 liradır.

Beş yıllık Kalkınma Plânlarının yıllık programlarından yararlanılarak düzenlenen aşağıdaki tablo, plân uygulamalarının fiili sonuçlarını vermektedir.

İşletmeciler İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Benzeri Kuruluşların Kaynak Yaratma Durumları

Yaratılan Özkaynaklar (+)
veya İşletme Açıkları (—)

Yıllar	Fiili	Program
1962	— 247	—
1963	— 100	— 147
1964	— 2	+ 262
1965	+ 213	+ 383
1966	+ 670	— 428
1967	+ 51	— 814
1968 (Tahmin)	— 616	— 392
1969	—	— 1285

Tablo, ilgi çekici gelişmeleri açıklıkla ortaya koymaktadır: İşletmeciler İktisadi Devlet Teşekkülleri, 1966 yılından itibaren fon yaratan kurumlar olmaktan çıkmışlardır. İçinde, gördüğü hizmetin özelliği ve sahip olduğu monopolün gerektirdiği şekilde, Etibank, PTT gibi fon yaratan kurumlar da mevcut olmakla birlikte, İktisadi Devlet Teşekkülleri ekonominin büyük ihtiyaç duyduğu fonları yaratamamakta, aksine 1969 da programlandığı şekilde normal faaliyetleri sebebiyle yatırımlarından ayrı olarak TL. 1,3 milyara yakın dış kaynağı da kullanmak zorunda bulunmaktadırlar. Diğer deyişle, bu işletmeleri faaliyette bulundurmak için tasarrufçu İDT'den, Amerikan yardımlarından, ya da genel bütçeden bu tutarda fonların işletmeciler kurumlarına aktarılması gerekecektir. 1969 Programına göre, yurdumuzda yapılacak yatırım tutarı TL. 25 milyardır. Açık miktarı, yıllık yatırımlar toplamının % 5'i gibi çok önemli bir ölçüye ulaşmıştır. İktisadi Devlet Teşekküllerine bir de ek olarak yatırımları için fon sağlanacaktır. 1969 Programına göre İDT'leri TL. 3,9 milyar yatırım yapacaklardır. Şu halde İDT bir grup ola-

getirmeleri gereklidir. 1958 denberi devam edegelen İktisadî Devlet Teşekkülleri'ni yeniden düzenleme çabalarının bir türlü uygulamaya konulamamış tekliflerden öteye gidememiş olması, uygulamanın gerektirdiği örgütlenme tedbirlerinin alınmamış bulunması ile ilgilidir. Gerekli örgütlenme tedbirleri alınmadığı takdirde, kâğıt üzerinde çok faydalı sonuçlara ulaşılmış bulunan yeniden düzenleme çalışmalarının etkili bir şekilde uygulanmaya konması imkânsız gibidir. Tesbit edilen bu hedeflere ulaşmanın, ancak *temel faktörlerinden birinin* etkili bir organizasyon içinde bu hedeflere yöneltilmiş yöneticilerin varlığına bağlı bulunduğu işletme biliminin temel kurallarındandır. İktisadî Devlet Teşekküllerinin yönetiminde bu kurala uyulmamış olduğundan, yeniden düzenleme çalışmaları kâğıt üzerinde kalmaktadır. Bu şart gerçekleştirilmezse, sonsuza kadar da öyle kalacaktır.

Fakat, İktisadî Devlet Teşekküllerinin kalkınma amaçlarının gerektirdiği fonların yaratıcısı kurumlar haline getirilmesi, Beş Yıllık Kalkınma Plânlarının her ikisinde de tesbit edilmiş bulunan temel kalkınma hedeflerinin elde edilmesi için şarttır. 1965 Yıllık Programın'dan alınan aşağıdaki sözler, bu hedefin kalkınma amaçları bakımından önemini belirtmektedir:

«İktisadî Devlet Teşekküllerinin işletme açığı veren kurumlar olmaktan süratle çıkarılarak, fon yaratan müesseseler haline getirilmesi, Plânın finansmanı yönünden büyük bir önem taşımaktadır. Bu konuda başarıya ulaşılmadığı takdirde Plânın son yıllarında ve İkinci Beş Yıllık Plân döneminde Plân hedeflerini aşan ve vergi çabaları gösterilmesi veya yatırım hedeflerinin gözden geçirilmesi zorunluğuna ortaya çıkacaktır.

1965 tenberi gerçekleştirilen kalkınma hızları, çok iyi bir tarım yılı olan 1966 da % 10,3, 1967 de % 6,0 ve 1968 de % 6,6 olmuştur. Son iki yıldaki oranlar dahi, plânlanmış % 7 lik yıllık kalkınma hızına çok yakındır. Ancak, bu sonuçların elde edilmesinde, iktisadî Devlet Teşekküllerinin önemli bir katkıda bulduklarını söylemeğe imkân yoktur.

İktisadî Devlet Teşekkülleri hakkında yayınlanan bilgiler, işletmecilerle kurumlarla görevi fon yaratmak olan finansman kurumlarını bir arada gruplamaktadır. Bu yüzden bu bilgiler incelenince, İktisadî Devlet Teşekküllerinin kalkınma hedeflerinin elde edilmesi için gerekli yatırımları finanse edecek kadar fon yarattıkları sonucuna varılmaktadır. Oysa, bu görünüş, asıl hastalığı gizler özelliktedir; İktisadî Devlet Teşekküllerinden işletmecilerle olanlar, grup olarak, bütün yıllarda, yatırımlarının tamamına yakın kısmının dış kaynaklardan sağlanan fonlarla finanse edildiği anlaşılmaktadır. Rakamlar, aşağıda verilecektir; daha önce, 1969 yıllık Programından alınan aşağıdaki sözlerle, Devlet Plânlama Teşkilâtının daha 1964 sonunda tesbit ederek 1965 yıllık programında belirttiği endişelerin gerçekleşmiş bulunduğunu tesbit edelim: 1969 yılı içinde, İktisadî Devlet Teşekküllerinin yatırım hacminde önemli bir düşme olması ile «yatırım hedefleri gözden geçirilmiş» olacaktır. Çünkü vasıtalı vergiler ve İktisadî Devlet Teşekkülleri mamüllerinin fiat artışları

şeklinde «Plân hedeflerini aşan vergi çabaları», zaten yapılmıştır. 1969 programının aşağıdaki sözleri, konu bakımından ilgi çekicidir:

«Genel olarak işletmecî İktisadî Devlet Teşekküllerinin finansman durumlarında, 1961 de konsolidasyonun yapılmasını takip eden kısa bir süre hariç tutulursa, olumlu bir gelişme sağlanamamıştır. Devlet Demir Yolları, Türkiye Kömür İşletmeleri, Türkiye Şeker Fabrikaları devamlı şekilde ve büyük miktarlarda açık vermektedirler. Sümerbank'la beraber bu üç büyük kuruluşun 1968 ve 1969 yılları için tahmin edilen açıkları sırasıyla 1.273.000.000 ve 1.755.000.000 liradır.

Beş yıllık Kalkınma Plânlarının yıllık programlarından yararlanılarak düzenlenen aşağıdaki tablo, plân uygulamalarının fiili sonuçlarını vermektedir.

İşletmecî İktisadî Devlet Teşekkülleri ve Benzeri Kuruluşların Kaynak Yaratma Durumları

Yaratılan Özkaynaklar (+)
veya İşletme Açıkları (—)

Yıllar	Fiili	Program
1962	— 247	—
1963	— 100	— 147
1964	— 2	+ 262
1965	+ 213	+ 383
1966	+ 670	— 428
1967	+ 51	— 814
1968 (Tahmin)	— 616	— 392
1969	—	— 1285

Tablo, ilgi çekici gelişmeleri açıklıkla ortaya koymaktadır: İşletmecî İktisadî Devlet Teşekkülleri, 1966 yılından itibaren fon yaratan kurumlar olmaktan çıkmışlardır. İçinde, gördüğü hizmetin özelliği ve sahip olduğu monopolün gerektirdiği şekilde, Etibank, PTT gibi fon yaratan kurumlar da mevcut olmakla birlikte, İktisadî Devlet Teşekkülleri ekonominin büyük ihtiyaç duyduğu fonları yaratamamakta, aksine 1969 da programlandığı şekilde normal faaliyetleri sebebiyle yatırımlarından ayrı olarak TL. 1,3 milyara yakın dış kaynağı da kullanmak zorunda bulunmaktadırlar. Diğer deyişle, bu işletmeleri faaliyette bulundurmak için tasarruflu İDT'den, Amerikan yardımlarından, ya da genel bütçeden bu tutarda fonların işletmecî kurumlara aktarılması gerekecektir. 1969 Programına göre, yurdumuzda yapılacak yatırım tutarı TL. 25 milyardır. Açık miktarı, yıllık yatırımlar toplamının % 5'i gibi çok önemli bir ölçüye ulaşmıştır. İktisadî Devlet Teşekküllerine bir de ek olarak yatırımları için fon sağlanacaktır. 1969 Programına göre İDT'leri TL. 3,9 milyar yatırım yapacaklardır. Şu halde İDT bir grup ola-

rak Türk ekonomisinin yarattığı kaynaklardan TL. 5,2 (3,9 + 1,3) milyarlık kısmını, kendi yatırımlarını ve işletme açıklarını finanse etmek için kullanacaklardır. Yine 1969 Programına göre, Türkiye ekonomisinin 1968 içinde yaratabileceği iç kaynaklar toplamı (Yurt içi tasarruflar toplamı) TL. 19 milyar civarındadır ve İDT bu kaynakların % 27 si gibi çok büyük bir kısmını kullanacaktır!

Kaynakları çok dar olan ekonominin bu yükü taşıyabileceği düşünülmelidir; plânlama çabalarının başlangıcında ekonominin bu yükü bugünkü durum ile taşıyabileceği, düşünülmeyeceği için yeniden düzenleme çalışmalarına başlanmıştır. Yeniden düzenleme faaliyetlerinin tam sonuçları alınmadan dahi 1966 ya kadar bu konuda önemli başarılar elde edilmiş olduğu, yukarıdaki rakamlardan anlaşılmaktadır. Son yıllarda işletme açıklarını azaltma temel hedefinin ihmal edildiği, açıkça bellidir. En çok işletme açığı veren Devlet Demiryolları'nın son 5 yıllık rakamları, bu konuya ışık tutacaktır:

**Devlet Demiryollarının Programlanan ve Fiilen Gerçekleşen
İşletme Açıkları (Zarar - Amortismanlar) (Milyon TL.)**

	Fiili	Program
1965	— 229	— 222
1966	— 198	— 258
1967	— 199	— 258
1968	— 536	— 536
1969	—	— 842

Özellikle son iki yılda, bir önceki yıldan daha yüksek işletme açıkları hesaplanmakta ve 1968 yılında plânlanan açık, başarıyla gerçekleştirilmiş bulunmaktadır! Bir işletme için öncekinden daha yüksek açıklar (zararlar) plânlayarak bu sonuçlara ulaşılmaya çalışılması, işletme yönetim tarihinin ender rastlanan olaylarından. Bütün sosyal amaçlarına rağmen, açıkların azaltılması zaman içinde plânlandığı, bu plânlar etkili bir şekilde uygulandığı takdirde ekonomi için kaynak yaratan bir işletme haline getirilebilir; getirilmelidir. Bu konuda birinci plân döneminde çok önemli başarılar elde edilmiştir. Burada verilen rakamları çoğaltmadan ve sözü uzatmadan bütün İktisadî Devlet Teşekküllerinde bu hedefe ulaşılması için alınmasını gerekli gördüğümüz tedbirlerin bir listesini vermeyi faydalı görmekteyiz. Bu tedbirlerin geniş kapsamlı gerekçeleri için aşağıdaki tedbir tekliflerinin daha önceki iki yazının incelemeleriyle birlikte nazara alınması gerekir. Daha ziyade örgütlenme alanını ilgilendiren bu tedbirlerin temel hedefi; Teşekküllerin, zaman içinde faaliyet maliyetlerini düşürmeye çaba harcayan bağımsız karar alma olanağı olan yöneticiler tarafından yönetilme ve bu yoldan ekonomi için yatırım kaynağı yaratan kuruluşlar haline getirmektir. Bu tedbirler alınmadan yapılacak en modern işletmecilik tekliflerinin faydalı olmadığı, tecrübeyle tesbit edilmiş olmalıdır.

1) Pazarla ilgisi olan ve ekonomik faaliyet gösteren bütün İktisadî Devlet Teşekküllerinin Ticaret Kanunu hükümlerine göre işleyen anonim şirketler haline getirilmesi gereklidir.

Bu tür anonim şirket statüsü ile teşekküllerin özel teşebbüse devri arasında kaçınılmaz bir ilişki yoktur; bu teklif, «teşekküllerin özel teşebbüse devri imkânsızdır» gerekçesi ile kenara itilmemelidir. Bu tedbirin amacı, İşletmelerde yönetim bağımsızlığının elde edilmesidir. Yöneticilerin yetki ve sorumluluklarına açıklık kazandıracak böyle bir statüye ulaşıldıktan sonra ortaya çıkacak anonim şirketlerin bütün hisseleri devlet kurumlarının mülkiyetinde kalabilir. Ancak, bu takdirde, bu anonim şirketlere ait bütün devlet hisselerinin Devlet Yatırım Bankasına devir edilmesi ve bu devlet yatırımlarının bu banka aracılığı ile yönetilmesi gereklidir.

2) 441 sayılı Devlet Yatırım Bankası Kuruluş Kanunu'nun ikinci maddesi, yukardaki tavsiyenin gerçekleştirilmesine uygun hale getirmelidir. Bu maddenin hükümleri bankanın hisse senetleri satın almasını ve ortaklık kurmasını önlemiştir.

3) Devlet Yatırım Bankası'nın çeşitli iştirakleri haline gelecek olan anonim şirketlerle ilgili bütün denetleme ve yeniden düzenleme çalışmaları, banka bünyesinde kurulacak uzman ekiplere tevdi edilmelidir. Bu konudaki örgütlenmenin başarılı bir örneği T. Sınai Kalkınma Bankasında vardır. Devlet Yatırım Bankası faaliyetlerinin, pazar ekonomisi kurallarına uydurulmasının tek çaresi bu kurallara uygun şekilde örgütlenmektir.

4) Devlet Yatırım Bankası Kanununun banka organlarıyla ilgili maddeleri, bütün İktisadî Devlet Teşekküllerine bağımsız olarak hâkim olacak bir yatırım bankasının yaratılması amacıyla gözden geçirilmeli, çok büyük ekonomik önemi sahip olacak Yönetim Kurulu'nun teşekkül tarzı ve seçim usulleri bu görüş açısından kanunla tayin edilmelidir.

5) Banka'nın % 50'den fazla hisseye sahip olduğu bütün anonim şirket yönetim kurulları, banka yönetim kurulunca tayin edilmeli ve bu kurula karşı sorumlu bulunmalıdır. % 50'den az hissesine sahip olduğu anonim şirketlerin statülerine göre, banka tarafından tayin edilecek yönetim kurulları üyeleri de aynı usullerle seçilmelidir.

6) Bu amaçla çıkarılacak kanun (ya da bir kaç kanun) şimdi İktisadî Devlet Teşekkülleri grubunda toplanan kurumlar arasında, pazar ekonomisi kurallarına uygun olarak çalışması gerekli olanlarla, sosyal hedefler gereğince kârlılık ve verimlilik esaslarına göre çalışması imkânsız görülenler arasında kesin bir ayırımı da sağlamalıdır. Bunlardan birinci gruba girenler Ticaret Kanunun hükümlerine göre çalışan anonim şirketler haline getirilmeli ve hisseleri Devlet Yatırım Bankası'na devredilmeli, ikinci gruba girenler, ilgili sosyal politikanın uygulanmasından sorumlu Bakanlığa doğrudan doğruya

bağlanmalıdır. İkinci gruba giren kurumlara verilecek hukuki şekiller, tek tek her işletme için özel etüdlerin yapılmasından sonra tayin edilebilecektir.

7) Yukarıdaki özellikleri kazanacak Devlet Yatırım Bankası, Devletin bütün anonim şirketlerine hâkim olacak ve bu devlet yatırımlarıyla ilgili hükümet kararlarının uygulayıcısı ve T.B.M.M. ne karşı Banka faaliyetlerinden sorumlu olacak bir «Devlet Yatırımları Bakanlığı» na bağlanmalıdır. Bu şekilde teşkilatlanma, İktisadî Devlet Teşekkülleri yöneticilerinin bağımsız çalışma imkânını ellerinden alan politik baskıların özelliğini açık hale getirecek, Devlet Anonim Şirketlerinin Kalkınma Plânı ve Hükümet hedeflerine uygun olarak yönetilmesini ve bu anonim şirketler menfaatlerinin Hükümette temsil edilmesini sağlayacaktır. Bu yola gidildiği takdirde, Devlet İktisadî Teşekküllerinin İtalya'da ve İspanya'daki uygulamaları, bu konudaki ayrıntılı plânlamaların yapılmasında faydalı örnekler olarak incelenmelidir.

Bu örgütlenme tedbirleri alındığı takdirde, anonim şirketler yüksek yöneticilerinin pazar ekonomisi kurallarına göre seçilmesi mümkün olacaktır. Aynı zamanda, pazar ekonomisinin kurallarına göre başarılı yöneticilerin başarılarından yararlanmaları, başarısız olanların cezalandırılmaları mümkün olacaktır. Bir işletmenin zaman içinde faaliyet maliyetlerini düşünebilmesi ve bu suretle devamlı büyümeyi sağlayacak kaynaklar yaratabilmesi için işletme yöneticilerinin bu alanda bağımsız karar alabilme imkânlarına sahip olabilmeleri şarttır. Bu bağımsız kararların, kaynak arttırıcı yönde olabilmesi için de, başarılı faaliyetlerle kaynakları arttıran yöneticinin bu başarısından maddî fayda görmesini sağlamak lâzımdır. Bu temel hedefe uygun herhangi bir diğer çözüm yolu üzerinde de durulabilir. Bizim inancımız, yukarıda özellikleri belirtilmeye çalışılan çözüm yolunun, kısa sürede etkili sonuçlar alınmasını sağlayabileceğidir. Ümidimiz, bu tekliflerin mümkün olduğu kadar fazla eleştiriyi üzerlerine çekerek, bu büyük ekonomik meselenin bütün taraflarca daha iyi incelenmesinin sağlanmasıdır.

FACIT

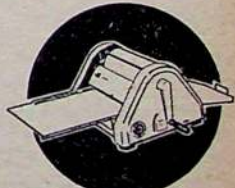
HESAP MAKİNESİ

TOPLAMA MAKİNESİ

YAZI MAKİNESİ

TEKSİR MAKİNESİ

TEKNOSAN

Büro Makine ve Levazımı
Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Karaköy. Voyvoda Cad. 52 İstanbul

Tel : 491766

*Siz de acaba büronuzda
en uygun aletleri kulla-
nıyor musunuz ?*

*Facit makineleriyle işinizi
çok daha çabuk, daha
kolay ve daha dakik bir
şekilde görebileceğinizi
düşündünüz mü ?...*

MENKUL KIYMETLER VE KAMBIYO BORSALARI KANUN TASARISI:

Ali Şakir AGANOĞLU

Menkul kıymetler ve kambiyo borsalarını yeniden düzenleyecek bir kanun tasarısı Millet Meclisinin gündeminde bulunmaktadır. Hükümet tarafından 18.7.1967 tarihinde Meclise sevk edilmiş olan bu tasarı, hayli geçikmiş olarak Mart/1969 ayı içinde bir geçici komisyon tarafından incelenebilmiş ve 857 sıra sayısı ile Meclis Umumî Hey'eti gündemine intikâl etmiştir. Ancak, Meclislerin tâtile girmeleri nedeniyle müzakere edilememiş ve kanunlaşmamış olan tasarı, seçimlerden sonra toplanacak Üçüncü Dönem Millet Meclisi çalışmalarına kalmış bulunuyor.

Kanun tasarısı bir takım yenilikler getirmektedir. Türkiyede bir sermaye piyasasının geliştirilmesi ve özel tasarrufların bu piyasada, doğrudan doğruya yatırımlara yöneltilmesi amaçları güdülmektedir. Tasarı, (Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu) başlığını taşımakta ise de, Türkiyede yıllardır serbest bir kambiyo borsası mevcut değildir. Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu ve bu kanuna ek kararlarla yabancı paraların alım ve satımı tamamen devletin kontrolü altında bulunmakta ve bu alım satımlar T.C. Merkez Bankası tarafından yapılmaktadır. Memleketin içinde bulunduğu iktisadî güçlükler sebebiyle daha uzun yıllar borsalarda yabancı paraları serbestçe almak ve satmak mümkün olamayacaktır. Bu itibarla, kanun tasarısı menkul kıymetler alım satımını yeni esaslara bağlayacak bir piyasa kurulması maksadına hizmet edecektir.

Memleketimizde yüz yıldan fazla bir zamandır çalışan bir kıymet borsası mevcuttur. Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, yabancı bankalar ve sigorta şirketleri Türkiyede şubeler açmağa; başta demiryolları inşaatı olmak üzere köprü, tünel, elektrik, havagazı ve su işleri sahalarında yabancı sermaye yatırımları yer almaya başlamıştı. O devrede, hemen hepsi yabancı olan şirketlerin hisse senetleri ve tahvillerinin alım satımına yarayacak bir kıymet borsası da kurulmuştur. 1867 yılında, Maliye Nezaretince hazırlanan bir tüzük ile bu borsanın çalışmasına bir düzen verilmiş; ve fakat, borsanın resmî bir hüviyet kazanması 1874 yılında alınan yeni bir karar ile mümkün olabilmış; bu tarihte «Dersaadet Tahvilât Borsası» adı verilerek Maliye Nezaretince tayin edilen bir Komiserin gözetimi altına alınmıştı. 1906 yılında,

yeni bir tüzük çıkarılarak zamanın icapları ve ihtiyaçlarına göre Borsa islah edilmiş; «Esham ve Tahvilât Borsası» haline getirilmiş; borsa komiserinin yetkileri genişletilmiş ve borsa memurlarına devlet memurları statüsü tanınmıştı. 1922 de hazırlanan bir tüzük ile borsa yeniden teşkilâtlandırılmış; acente, simsar ve cober gibi adlarla çalışan borsa üyelerinin Türk vatandaşı olmaları mecburiyeti konulmuştur.

Cumhuriyet devrinde, borsanın daha fazla islahına ihtiyaç duyulmuş; 1929 yılında çıkarılan 1447 sayılı kanunla Borsaya yeni bir çalışma düzeni getirilmiştir. Menkul Kıymetler Borsası kırk yıldır bu hüviyetle çalışmaktadır. Ancak, mevcut (Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları) nda, bugüne kadar cereyan eden muameleler, devlet, iller ve belediyeler tarafından çıkarılan tahvillerle hazine bonolarının ve çok az sayıda anonim şirketler hisse senetleri ve tahvillerinin alım satımına inhisar etmiştir. 1930 tarih ve 1715 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu çıktıktan sonra, Kambiyo işlemleri, yani yabancı paraların Türk parasile serbestçe alım ve satımı yasaklanmış, bu işlemler borsa muamelesi olmaktan çıkarılmıştır.

Öte taraftan, çeşitli iktisadî güçlüklerle karşı karşıya kalmış Türkiye-de, halk toplulukları uzun süre sadece geçim sağlamak kaygısı ile yaşamış, kazancından bir miktar tasarruf edebilme ve bunu bir yere yatırma imkânı bulamamıştır. Yakın zamanlara kadar Türkiyede, yıllık gelirden tasarrul edebilme ve bu tasarrufu millî sermaye haline getirebilme mefhumlarına yer yoktu. Türk Milleti, yıkılan Osmanlı İmparatorluğundan kurtarabildiği topraklar üzerinde yeni bir vatan kurmak ve bu vatanı kendi imkânlarıyla ayakta durabilmek gayretleri içinde idi. Cumhuriyetin ilk onbeş yılı, başta demiryolları olmak üzere, vaktile Osmanlı devletini yarı sömürge haline getiren yabancı şirketlerin devlet tarafından satın alınmaları ve millî müesseseler haline getirilmelerile geçti. Bu devrede özel tasarruflar pek az olabilmiş; özel teşebbüslerin sermaye toplamak ve gelişmek imkânları pek zayıf kalmıştır. Bu sebeple de Menkul Kıymetler Borsasında sermaye hareketleri belirli bir hüviyet kazanamamıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşını izleyen devrededir ki, Türkiyede, yabancı ülkelerden sağlanan malî yardımlar ve kredilerle, gerek Devlet İktisadî İşletmeleri elile kamu sektöründe, ve gerek sermaye şirketleri ve şahıs teşebbüsleri halinde özel sektörde belirli yatırımlar başlamış, sanayileşme gayretleri hızlanmış ve dolayısıyla iç ve dış ticaretimizde bir genişleme meydana gelmiştir. Bu hal, halk topluluklarının kazanç ve gelirini arttırmakta ve yıllık gelirden bir kısmını tasarruf etme imkânı sağlamaktadır.

İkinci Dünya Savaşını takip eden yirmibeş yıllık devrede, Türkiyede millî bankalar süratle gelişmiş ve çalışma sahaları genişlemiştir. Bu hal, milletçe tasarruflarımızın artmakta olduğuna, ve bu tasarrufların büyük bir kısmının bankalarımızda millî sermaye haline geldiğine bir delildir. 1968 yılı sonunda, Türkiyede bankalarda toplanmış olan özel tasarruflar 22 milyar

lirayı aşmış bulunuyordu. Bu durum, Türkiye'nin otuz yıl önceki imkânlarla karşılaştırılınca öğrenülecek bir tablo ortaya çıkarmakta ve kendi gayretlerimizle kalkınabilme hususunda millette güvenimizi artırmaktadır.

Bankalarımızda toplanan tasarruflar, sermaye olarak Türk ekonomisine intikâl etmektedir. Tasarrufları artırmak hususunda bankaların geniş ölçüde gayret gösterdikleri de bir gerçektir. Bugün, Türkiye'nin tek mil şehir ve kasabalarında millî bankalarımızın şubeleri vardır. Bankalar Kanunu'nun imkânları ölçüsünde ikramiye keşideleri tertip edilerek ve çeşitli reklâm yollarına başvurularak halkımız tasarrufa ve bu tasarrufları bankalara yatırıma teşvik edilmektedir. Ancak, geniş ölçüde sermaye ihtiyacı duyulan ve serbest piyasada % 20 - % 25 gibi faizlerle sermaye alınıp verilen bir memlekette, bankaların tasarruf mevduatına ödedikleri faizler çok düşük nisbetlerde kalmakta ve hesabını bilen insanlar için bu faizler yeteri kadar teşvik edici olmamaktadır. Daha yüksek nisbetlerde temettü sağlayan sınıflar ve ticarî teşebbüslere yönelecek bir sermaye potansiyeli Türkiye'de teşekkül etmekte yolundadır. Bu itibarla, Menkul Kıymetler Borsasının daha iyi çalışması ve geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Önemli olan nokta, bugün için Türkiye'de hisse senedini veya tahvilini borsada satışa çıkaracak sermaye şirketleri sayısının pek az oluşudur. Memleketimizde Türk Ticaret Kanunu'na göre kurulmuş sermaye şirketleri, Limited ve Anonim Şirketler mahiyetleri itibarıyla halka açık şirketler olmaktan uzak; hisseleri belirli ellerde toplanmış şekle sermaye şirketi halindedir. Pek çoğu birer aile şirketi hüviyetini taşımaktadır.

Menkul Kıymetler Borsasına yeni bir düzen getirecek kanun tasarısının, her şeyden evvel halka açık şirketlerin kuruluşunu teşvik etmesini; ve mevcut sermaye şirketlerini, sermaye ve kredi ihtiyaçlarını karşılamak hususlarında hisse senetleri ve tahviller çıkarmak suretile kıymet borsalarına girme yoluna yönelteceğini ümit ve temenni etmekteyiz.

Kanun tasarısı yedi bölümde 63 madde ve 2 geçici maddeyi ihtiva etmektedir. Tasarının kapsadığı temel prensipleri birkaç madde halinde özetlemek mümkündür:

1 — Türkiye'nin iktisadî kalkınmasını sağlayacak her çeşit yatırımlar için ihtiyaç duyulan sermayeyi millî tasarruflarla sağlamak,

2 — Fertleri ve aileleri daha fazla tasarrufta bulunmağa ve bu tasarrufları sanayi sahalarına yatırımağa teşvik etmek,

3 — Tasarruflarını sınıflar ve ticarî teşebbüslere yatıracak kimselere tam güven ve tatminkâr ölçülerde menfaat temin etmek,

4 — Ferdî tasarrufların millî sermaye haline gelmesini ve faydalı yatırımlara yönelmesini sağlayacak Menkul Kıymetler Borsasının tam bağımı-

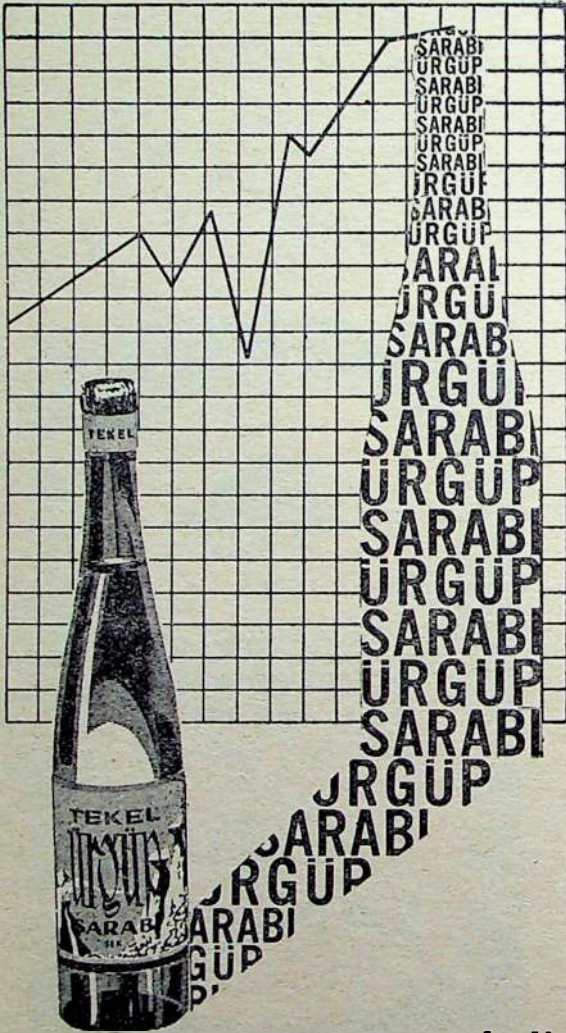

sız bir müessese olmasını ve kendi organları tarafından idare edilmesini mümkün kılmak,

5 — Sermayedar, müteşebbis ve işletme idarecilerinin, küçük büyük tasarruf sahiplerine karşı sorumluluk altında çalışan, kendi menfaatleri kadar başkalarının menfaatlerini de düşünen ve bu suretle memleketin iktisadî ve sosyal kalkınmasında önemli hizmetler gören insanlar haline gelmelerini sağlamak, maksatları yer almaktadır.

Tasarı kanunlaştıktan sonra, Menkul Kıymetler Borsalarının yeni bir çalışma düzenine kavuşacağını ve Türkiyenin kalkınmasında şiddetle ihtiyaç duyulan sermayenin millî kaynaklardan temin edilmesi çalışmalarına yeni bir hız katılacağını ümit etmekteyiz. Üçüncü Dönem Millet Meclisinin bu tasarımı benimseyerek ilk çalışma devresinde kanunlaştırmasını temenni ediyoruz.

(Basım . 60736)

şarap sanayiinde en üstün kalite

1970 LERDE BANKACILIKTA SEVK VE İDARE (*)

Yazan : M. T. Wilson

Çeviren: Necdet DURAKBAŞA

Giriş :

Bu etüdümü sunarken, önümüzdeki 10 yılın, bankacılığa, bu güne kadar gördüklerimizden daha büyük ölçüde bir gelişme getireceğini gözönüne alarak, yüklendiğim işin ağırlığını hissediyorum.

Geniş bir çerçeve içerisinde düşünülürse, 1950 ler savaş sonu şartlarına uyma çabalarını kapsar; hemen devamlı hale gelen hükümet müdahalelerinin ortaya çıkardığı mes'eleler, bir para-kredi kontrol aracı olarak sık sık iskonto haddi değişmelerine başvuruş ve genç, tecrübesiz personel istihdamı, 1960 lar ise, (hernekadar basının çoğunluğu ve bazı amme kuruluşları bu kaniyi paylaşmamakla birlikte) gittikçe artan heyecan verici değişmeler devresi oldu. Şimdi elektronik makinelerin kullanılışı, kredi kartları, dolar ve sterlin tasarruf sertifikaları gibi yenilikler, Avrupa paraları piyasasının yayılması, millî ciro sistemi gibi çevresel değişiklikler ve nihayet bankalar arası birleşmeler devresindeyiz. Öteyandan, bütün bu alâmetler gelecekte değişmelerin artacağını göstermektedir. Tabloyu önünüze sermek ve tartışmaya değer bazı mes'eleleri belirtmekten öte birşey yapabileceğimi sanmıyorum.

Bu seminerin konusu; banka sevk ve idaresi için eleman tedarik ve yetiştirilmesidir. Konuya giriş için hemen önümüzdeki yıllarda banka sevk ve idaresini etkiliyebilecek gelişmelere değinmek istiyorum. Dar anlamda bu, bankacılığın yüksek sevk ve idaresini kapsamakta ise de, ben işi daha geniş tutarak, şübelerden ihtisas bölümlerine kadar tüm sevk ve idareyi kavramak istiyorum.

Bana öyle geliyor ki, gözönüne alınacak temel hususlar; otomasyondaki sür'atli gelişme, işlemlerin gittikçe artması, muğlaklaşması, çeşitlenmesi, banka hizmetlerinde değişen piyasa şartları, işletme usullerinde artan evrensellik ve sosyal — idarî takyitler gibi çevresel etkilerdir.

(*) Journal of the Institute of Bankers'in Nisan 1969 sayısından çevrilmiştir.

Otomasyon ve Makineleşme :

Bütün Şubelerin Otomasyona Bağlanması :

Son 5-6 yıldır, tüm bankalarda şube muhasebe kayıtlarının computer'e aktarılması işi gerçekleştirilmiştir. Hernekadar computer kullanılışında amaç aynı ise de, uygulanan metodlar farklı olmuş; böylece her bankaya göre çeşitli computer sistemleri uygulanmış, müşteriler bunlar arasında seçim imkânı bulmuşlardır. Meselâ, bazı computer sistemlerinde, hesap vaziyetlerinde işlem tarihi ve tutar'dan başka bir bilgi verilmediği halde, diğerlerinde çok daha fazla bilgiler sağlanmaktadır.

15 Şubat 1971 de parada desimal sisteme geçişten önce, tüm muhasebe araçlarını bu sisteme göre ayarlama zorunluğu olduğundan, son bir yıldır bütün bankalar eski tip yeni makineler alacaklarına otomasyona gitmeyi tercih etmişlerdir.

Hat Üzerinde Bankacılık :

Gerek basında, gerekse meslekî dergilerde «hat üzerinde» ve «anında» bankacılık hakkında çok şey söylenmiş ise de, şube işlemleri üzerindeki tetkiklerimiz için bu terimleri tarif etmenin faydalı olacağını sanıyorum.

«Hat üzeri» deyimi, şubenin computer merkezine telefon hattı ile bağlantısını ifade eden bir terimdir. Şube kayıtları bu şekilde ilgili hesaplara gününününe geçirilmiş olur. Öteyandan, müşteri hesapları ve kayıtlarla ilgili bilgiler şubece doğrudan computer'den alınabilir.

«Anında» deyimi, bu işlemden daha ileri bir durumu ifade etmektedir. Gün boyunca gelen kayıtları toplayıp gün sonunda durumu tesbit etmek yerine, bu usûlde, işlemler, anında hesap çıkaracak şekilde kayda girmektedir. Bu sistemlerden hangisinin şube bankacılığı için daha elverişli olduğu bankaların kararlaştıracakları bir husus olmakla birlikte, bu gün için, «anında» kaydı gerçekleştirmek ancak her vezne-gişe'ye bir terminal alıcı-verici koymağa bağlı olduğuna göre, müşteriye daha veznede iken işlemden sonraki hesap durumunu bildirecek bu sistemin masrafına katlanmak kolay görünmemektedir. Bu «hat» sistemi tüm bankalarca kullanıldığı zaman, müşteriler bankalarının herhangi bir şubesinden hesap durumları hakkında gerekli bilgiyi alabilecekler, kendilerine, istekleri üzerine, hesap durumları bir gecikme olmaksızın verilebilecektir. Ve müşteriler herhangi bir şubeden diğer şubede bulunan hesaplarına bir belge gönderilmeksizin para yatırabileceklerdir.

Şubelerde Makineleşme ve Müşteri Hizmetleri :

Şube işlemlerinin çoğu vezne-gişelerdedir, ve diğer banka işlemlerindeki değişiklikler gibi vezne-gişelerdeki işlemler de son 50 yılda aynı şekilde değişmiştir. Temel mes'eleler; müşteri akınındaki intizamsızlık ve standardizasyonu engelleyen işlemlerin (kâğıt, madeni paralar, çekler, yabancı paralar ve diğer talepler) sayı ve mahiyetce farklı oluşundan doğmaktadır. Çoğu

kere, gişe-vezne memurlarımızın müşterilere sağladığı kişisel hizmet - ki müşterilerle asıl teması onlar yapmaktadır- bu gün de önemlidir ve millî ciro sistemine karşı da güçlü bir rekâbet aracıdır.

Madenî para tasnif, sayım ve kâğıt para makinelerinde gelişmeler sağlanmıştır. Gelecekte, teknik gelişmelerin, maliyeti, vezne-gişeleri computer merkezlerine bağlamaya imkân verecek şekilde düşürmesi beklenebilir ki; bu suretle, tediye-den önce müşterinin hesap durumu hakkında bilgi elde etmek mümkün olacaktır.

Müşterilerin çoğu belki de veznede şahsî hizmeti tercih edeceklerdir. Şüphesiz bu hizmeti yapmağa devam edeceğiz. Ancak vezne ile ilgili mekanik gelişmeler bu çeşit hizmeti, bir ek gayret haline getirmektedir. Ufaklık para verecek makinelerin kullanılması da yakındır. Fakat, teknik çok geliştirilip tesis maliyeti düşürülmedikçe, ya da işlem adedi çok artmadıkça, belirtilen vezne araçlarında işlem başına maliyet çok yüksek kalacaktır.

Otomasyon ve Müşteriler :

Şube Hizmeti :

Muhasebenin otomasyonu ve «hat üzeri» teknikleri müşteri hizmetlerinin bünyesini değiştirmektedir. Mutad usûlümüze göre, hizmet mahallé olarak yapılmakta ve kontrol edilmektedir. Şube yönetimi ve personelinin kalitesine göre, hizmet de iyi ya da kötü olmaktadır. Bu hizmet şekli şüphesiz çok şahsîdir.

Computer'in uygulanışı, çoğu işlemleri şube personelinin doğrudan kontrolü dışına çıkarmıştır. Bunun, hesap vaziyetlerinin doğruluk ve açıklığı gibi birçok bakımlardan üstünlükleri vardır. Ancak, müşterilerle temaslar uzlaşmakta ve bu sebeple şubelerdeki kötü hizmetin suçu computer'e yüklenebilmektedir.

Müşteriler computer kullanımı ile yalnız hesap vaziyetlerinin daha iyi tanziminden değil ve fakat aynı zamanda sağlanan tasarruftan da yararlanmaktadırlar. rahatlıkla söylenebilir ki; ancak bu şekilde masraflarda yapılabilen tasarrufla hizmet komisyonlarını makul seviyelerde tutmak mümkün olabilmıştır. Bundan da öte, hizmet yerinde sağlanan ferahlık, müşterilere daha iyi hizmet imkânına elvermiştir.

Ne yazık ki, müşteriler bu gün henüz, hemen müracaatlarında hesap vaziyetlerini alamıyorlar. Bununla birlikte bir önceki günün hesap vaziyetleri ertesi gün verilebilmektedir. Öteyandan «hat üzerinde sistemi» talep üzerine birkaç saniye içinde müşteri hesap vaziyetlerini temin edebilecektir.

Yeni Hizmetler

Günlük mes'lelerimizi çözümlmek üzere computer tekniklerinde sağla-

nan gelişme, yeni müşteri hizmetlerinin geliştirilmesine de imkân hazırlamaktadır ve böylece hayli vasıflı iş gücü kazanılmış olacaktır. Hâlen geliştirilmiş ya da tetkike alınmış hizmetler şunlardır:

- 1) Müşteri ücretli bordrolarının ödenmesi,
- 2) Ödenmiş çeklerin mutabakatının sağlanması
- 3) Portföy değerlemesi,
- 4) Kredi kartları sistemi,
- 5) Hesap tutma ve fatura verme,
- 6) Bankalar arası computer merkezi,

Müşterinin bu hizmetleri kabulü, onu gelecek için bankasına çok sıkı bir şekilde bağlayacaktır. Çünkü, banka değiştirme computer işlemlerinin yeneden programlanması gibi oldukça uzun ve masraflı bir iş gerekli kılacaktır.

Uzman Temsilciler :

Geçmişte, yöneticiler olsun diğer personel olsun uzmanlık isteyen birçok bilgiye ihtiyaç duymuşlardır. Kambiyo, vekilharçlık hizmeti işlemlerinde olduğu gibi ve şüphesiz ki, bu konularda müşterilerine tavsiyede bulunabilecek duruma gelmişlerdir. Yine, gerektiğinde bu gibi konularda ihtisas bölümlerinden bilgi alabilmek imkânına da sahip olmuşlardır.

Aynı durum yeni hizmetler için de sözkonusu olacak mıdır? Şube müdürleri gelecekte müşteri ücretli ödemeleri mes'eleleri ya da bankalararası computer hizmetinden nasıl en iyi şekilde yararlanılabileceği hususunda müşterilerine tavsiyede bulunacaklar mıdır? Hiç değilse iyi bir şekilde anlaşılana kadar bir süre için bankalar müşterileri ziyaret edip onlara bu yeni hizmetleri izah edecek uzmanlar kullanmak zorunluğunda kalacaklardır.

Bankalar ve Müşteriler Arasında Bilgi Alış - verisi :

Bankalarla müşterileri arasında bilgi alışverişi konusunda, sanıyorum ki müphem fikirler vardır.

En sonunda, müşterinin kendi iş yerinde doğrudan bankası ile irtibatlı bir computer terminali olabilecektir. Ancak, yakın gelecek için, buna bir zaruret göremiyorum. Elbette, müşterinin doğrudan hesap durumu hakkında bilgi almaya ve hesabına kayıt düşürmeğe imkân olmamalıdır. Şayet bankalar işlemleri kontrol altında tutacaklarsa, bunlar ancak banka aracılığı ile yapılabilmelidir.

Öteyandan, ücret ödemeleri hizmetinden yararlanan bazı büyük müşterilerin, ücretlilerini etkileyen konularda, yüzlerce sahife dolusu yazı yazacağına, banka computer merkezine bunları doğrudan bildirmesi ise mümkündür.

Bankalarla müşteriler arasında, çek mutabakatı hizmetleri ve bankalar arası computer merkezinden yararlanma konularında magnetik teypler üzerinde şüphesiz ki artan ölçüde bilgi alışverişi olacaktır.

Otomasyonun Yönetime Etkisi :

Uzmanlık İşleri :

Computer teknikleri elbette mutad bankacılık maharetinin yerini alacak değildir, fakat onunla birleşecektir. Şüphesiz ki, teknisyenlerin sorumluluklarında bir artış olacaktır ve geleceğin bankacıları bu gelişmeyi kabullenme ve ondan yararlanma zorunluğundadırlar.

Asla unutulmamalıdır ki, computer teknikleri amaca varmada sadece birer araçtır, yoksa kendileri bir amaç değildir. Vasıflı bir yönetim olmaksızın hiçbir değerleri yoktur ve gerek sanayimiz, gerek tüm memleketimiz için bu teknikleri azamî yarar sağlayacak şekilde öğrenmek esastır.

Bunu ayrı yetklik ve yetiştirme istiyen iki kısım yönetici ile mi elde edebiliriz? Yani, bir yanda, büyük şubelerde genel işlemlerden sorumlu yöneticiler, bu kategori içinde ayrıca, yeni hizmetleri plânlayacak ve geliştirecek, kayıt ve ücret ödemeleri gibi hizmetlerle computer merkezlerini yönetecek uzman idareciler, öteyanda, müşterilerle ilişkilerden ve hizmetlerin pazarlanmasından sorumlu yöneticiler bulunacaktır. Fakat, bu kısımda da, meselâ, ikrazat, vekilharçlık, gelir vergisi, kambiyo ve computer hizmetleri alanlarında uzman yöneticiler olacaktır.

Geleceğin üst kademe yöneticileri otomasyon hakkında yeterli bilgiye sahip olmak zorundadırlar. Bu kademe, computerin gücü içerisinde ondan ne istediğini bilebilmeli, ona verilecek bilgiyi de anlayabilmelidir. Computer için ana bir kural vardır; şayet ona saçma şeyler verirsen, saçma bilgiler alırsın.

Bütün bunlardan, üst kademe için yetenekli elemanların otomasyona bilgi hazırlama ve ondan bilgi alma konularında yetiştirilmeleri gereğini çıkarıyorum. Bu elemanların aynı zamanda computer'lerden sevk ve idarede yararlanılma yollarını gösterir kurslara katılmaları da gerekecektir.

Yöneticinin Bilgi Sağlaması :

Yöneticinin bilgi sağlaması ile sevk ve idare ilmi üzerine son yıllarda çok şey söylenmiş, yazılmıştır. Bu teknikler elbette tamamen yeni değildir. Yönetim hayatımızda kararlar verirken şu ya da bu şekilde bilgi alma işlemine başvuruyoruz. Bu gün mümkün olan; computer'in çok geniş istatistik bilgileri saklayabilip sonra da bunları sür'atle ve doğru olarak verebilmesidir.

Computerin yönetici yönünden önemi, tüm işi kapsayacak bir hale getirilebildiği zaman daha iyi belirecektir. Otomasyonda ilerlerken, bankalar ön-

ce çek takas işlemleri, şube muhasebe işlemleri, hisse senedi işleri ve diğer özel kısımlar için ayrı computer'ler kullanmağı denemişlerdir. Gelecekte, kullanılmalarından tam olarak yararlanma düşünülüyorsa, bunların birleştirilmesi gerekecektir. Meselâ, çeklerin tasnifi işlemi sırasında, gerekli bilgi şube muhasebesini günü gününde tutabilmek üzere alınıp diğer sisteme aktarılabilmelidir ki böylece tam etkili ve iktisadî bir yarıya ulaşılabilsin.

Biraz daha ileri gidersek, muhtemeldir ki, bankalar gelecekte bilgi almayı plânlayacak computer'lerin kullanımı üzerinde ihtisaslaşmış bir bölüme sahip olacaklar, bu suretle de yöneticinin computer'den isteklerini gerçekleştirebileceklerdir.

Geçmişte, bir bankanın yüksek sevk ve idaresi tüm teşkilâttan bilgileri hemen toplamak imkânsızlığı sebebi ile herhangi bir anda mahdut bilgilerle çalışmak zorunda idi. Gelecekte, ihtiyaç duyulan bütün bilgiler emre hazır bulunacaktır. Ancak, computer önce programlanıp ona göre kendisinde saklamaya alınmamış bilgileri hemen veremez. Computer programlarının hazırlanması aylar almaktadır. Bu bakımdan sevk ve idarenin ihtiyacı olan bilgileri önceden kestirmesi lâzımdır ve aynı zamanda, lüzumsuz bilgiler altında yorulmamak üzere bunlar arasında da bir seçim yapılmalıdır.

İyi bir plânlama ve programlama ile computer yöneticiye ani karar almada olsun, geleceğe ait sıhhatli tahminler yapabilmek bakımından olsun yeni ufuklar açacaktır.

Geleceği Görme :

Bugün geleceğe ait hesaplamalar çok yorucudur, sonuçları da tatmin-kâr olmayabilir. Oysa ki, yakında, bir bankanın, maliyetleri ve gelirleri üzerinde etki yapacak bütün unsurlar ile modelini computer'e vermek ve sonra da yapılacak herhangi bir değişikliğin rakamlara in'ikasını görmek mümkün olacaktır.

Aynı şekilde, geleceğe ait personel tahminleri, eleman alma ve yetiştirme programlarının tecrübe ve uzmanlığı en uygun şekilde mezcedecek bir şekilde hazırlanmasına yardım edecektir. Bu konuda, meselâ 1969 da yapılmış bir hatanın, diyelim ki ancak 1984 de ortaya çıkarak, yeterli yönetici sağlayamamak gibi bir durumla bizi karşılaştıracağına işaret edelim.

Araştırma ve Gelişme :

Böyle bir tebliğ de araştırma ve gelişmenin teferruatlı mes'elelerine girmek gerçekten uygun değildir. Ancak, geleceğin banka sevk ve idaresinde gittikçe artan ölçüde önem kazanacağı için konuya genel olarak değinmeden geçemiyorum.

Teknik alanda, modern bir ekipmanın tesis maliyeti çok yüksek olduktan başka, demode olma sür'ati de yüksektir. Bazı yazarlara göre, İngiliz Bankaları tarafından yapılan computer siparişleri 100.000.000£ nin üzerindedir. Şimdi tesis edilen sistemler fevkalâde pahalıdır. Herbiri 3000£ tutan 12.000 terminal ki 36.000.000 £ eder.

Bu konuda yatırım, bankanın geleceğinin plânlanmasında önemli bir unsurdur. Meselâ, bin bankanın computer sistemlerini siparişinden önce, bu sistemlerin yeni gelişmelere uyabilmesini dikkate alması lâzımdır. Computer'e geçişten önce, karışık haberleşme ağlarının nasıl olacağı konusu çok önemli bir husustur. Ve yine, sistemin çok pahalı oluşu, optimum seviyede kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu yönden yeni kullanım alanları için kesif bir çalışma yapılması esastır.

Maliyet faktöründen başka, rekâbet de araştırma ve gelişmeyi zorlayan bir unsurdur. Sevk ve idare, râkiplerin sunduğu hizmetleri yakından izlemeli ve aynı zamanda gerek teknik konuda, gerekse hizmet piyasasındaki keşif ve gelişmelerin sağladığı fırsatlar konusunda dikkatli olmalıdır.

Organizasyon ve Metodlar :

Yeni teknoloji sayıca, vasıfca ve yapı bakımından yeterli bir kadroyu zarrı kılmaktadır. Ayrıca, şubelerde ve genel müdürlük bölümlerinde günlük işlerin organizasyonunun devamlı şekilde gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Şubelerde ve genel müdürlük bölümlerinde otomasyonun sağladığı istatistik bilgilerden de yararlanarak gittikçe artan ihtisaslaşma, iş değerlendirmesi ve büro veriminin ölçülmesini geliştirecektir. Bunlar bankalarımızda personel istihdamında, bankacılığın kendine öz mes'eleleri ve çok değişik tip ve büyüklükte teşkilât mevcut olduğu cihetle, bugüne kadar fazla geliştirilebilmiş değildir.

Şubelerde ve genel müdürlük bölümlerinde organizasyon ve metod elemanlarına daha fazla ihtiyaç olacak mıdır? Bankalar, genel müdürlük bölümlerinde ve şubelerde organizasyon ve metod işlerinin günlük olarak takibinde ağır davranmışlardır. Belki de, bu işi, zaman zaman ziyarete gelen O ve M uzmanlarına terketmişlerdir. Oysa ki, bu işe genel müdürlük bölümleri ve şubeler elemanlarının devamlı ilgisi sağlanmalıdır. Böyle yapılması gerektiği bazı durumlar için şimdiden kabul edilmiştir; gelecekte de daha ziyade gelişme beklenir. Bu konuda yönetici de gayret göstermelidir.

Bankacılık Çevresi :

Bu kısım, gelecek gelişmelerin sıhhatle tahmininin en zor bulunduğu bir alandır. Siyasî, iktisadî ve ticarî çevre devamlı şekilde değişmektedir. Çoğu kere, olayların gidişi üzerinde en az etkili olacağımız alan burasıdır.

Mevduat için Rekâbet :

Şu hususta kimsenin şüphesi yok; mevduat için rekâbet gelecekte daha da artacaktır. Daha şimdiden sayıları günden güne artan Amerikan ve yabancı başka bankaların artan rekâbeti ile karşı karşıyayız. Millî Ciro Sisteminin mevduatı ne ölçüde kendisine çekeceği ise henüz belirlenmiş değildir.

Aranızda para meseleleriyle uğraşanlar bu çeşit bir rekâbetin mevduat üzerindeki etkilerini tartışacaklardır. Gerçekten de konu 1970 lerin banka yöneticilerini elbette işgâl edecektir. Fiyatlar ve Gelirler Kurulu ve Tekelcilik Komisyonu mevduat için dolaylı değil, doğrudan uğraşmamızı tavsiye etmektedir. Şayet bu söz doğru ise, yaygın şube teşkilâtına ihtiyacımız olacak mıdır? Amme hizmeti vasfı ile birçok işleri de yapmağa devam edecek miyiz, ve yeni hizmetleri imkân ölçüsünde yaygın olarak pazarlayacak mıyız?

Diğer Değişmeler :

1970 lerin yöneticilerini şüphesizki etkileyecek diğer çevresel değişmeler artan müşterilerin karmaşık yapıları ve gittikçe az ve fakat büyük ticarî ve sınıfl işletmelere gidiştir. Bankacılığın daha uzun süre hükûmetin direktifi altında çalışmak zorunda kalması da muhtemeldir. Ve yine ihracat gibi, Yurt açısından desteklenmesi arzulanan hususları finanse etmeğe kendini mecbur hissedecektir. Ayrıca, kâr amacı güden teşebbüsler olarak bankaların hareket serbestliklerinin, yalnız hükûmet tarafından değil ve fakat aynı zamanda meselâ müstehlik teşkilâtları vasıtasıyla açıklanan kamu oyunun sosyal baskısı ile de sınırlandırılacağına dair işaretler vardır.

Şüphesiz, 1970 lerin banka yöneticisi, bankacılığın ve müşterilerin milletler arası ölçülere varmasından ve Ortak Pazar gibi milletlerarası ticaret birliklerinin büyümesinden etkilenecektir. Geleceğin banka yöneticisinin bugünküne göre daha geniş bir ufku olmalıdır ve bu sebeple yetişmesinde dış ülkelerde bir süre görev yapma daha yaygın bir uygulama olacaktır. Dış muameleler bir ihtisas dalı olarak kalmakla birlikte şube müdürlüklerinin daha fazlasının genel esasları yeterince bilmesi lüzumlu olacaktır. Üst kademe yöneticileri için ise, bu çeşit bilgi ve tecrübe zarurî görülecektir.

Bankacılık açısından çeşitli ülkeler bankaları arasında bazan birleşmelere kadar giden son zamanlardaki yakınlaşmaları görmezlikten gelemeyiz. Bu, uluslararası bankacılıkta çok önemli bir gelişmedir.

Banka İşlemlerinde Genişleme :

Bu konuda ölçü, mevduat hacmi olmuştur ve 1970 lerin yöneticisi banka işlemlerinin bu bölümüne vereceği önemin ölçüsünü tesbit etmelidir: geniş bir pazar mevcut mu olacaktır, yoksa yaratılacak mıdır? Diğer şartlar aynı kaldığı takdirde, sayıları fazlaşan küçük hesaplar için birim başına maliye-

ti artıracak şiddetli bir rekâbet olması beklenir. Acaba otomasyon bu maliyet artışlarını telâfi edebilecek midir, yoksa bunlar için geçmişte de olduğu gibi, uğraşmağa değmiyecek midir?

Bu sorunun karşılığı ne olursa olsun, 1970'ler bankacılığa daha büyük bir çeşitlenme getirecektir. Bu mevcut işlerden pay alarak, ya halihazırda mevcut ya da yeni işler için talep yaratarak gerçekleştirilecektir.

Pazarlama :

Pazarlama geniş bir konudur. Böyle bir tebliğde konuya genel olarak değinmekle yetineceğim. Önce, bankacılıkta pazarlamadan ne kastettiğimizi araştıralım. Sanırım ki bu deyimle, işlerin geliştirilmesini ve yeni iş sağlama-yı; talep edilen hizmetleri uygun yer ve uygun zamanda karşılayabilmeyi, talep potansiyeli mevcut yeni işler bulup yaratılmasını kastetmekteyiz.

Teknolojik gelişme ve geniş pazar ekonomisine açılma, genel olarak, mal ve hizmetler için daha seyyal bir durum yaratmıştır.

Sezgi ve buluş yönetmecilik bakımından bugün de önemli vasıflar olmakla birlikte, pazarın ve gelişmesinin ilmi şekilde değerlendirilmesi gün geçtikçe daha büyük önem kazanmaktadır. Özellikle piyasa araştırmaları tekniklerinin gelişmesinden bu yana...

Gerçi araştırmadan çok; «pazarlama» mn uygulaması ağır basmaktadır. Geniş anlamda, pazarlama, mal ve hizmetlerin müstehlik tarafından kabulü ile ilgili tüm faaliyetleri kapsamaktadır. Pazarlamada, bir malın mümkün olan en iyi şekilde değerlendirilmesi söz konusudur. Özel deyimiyile gerçekten «pazarlamaya yönelmiş» bir işde pazarlama politikasının yöneticiyi organizasyonu gözden geçirmeğe götürmesi beklenir. Öyle ki kuruluş, yeni şart ve imkânlarla hassasiyetle karşılık verebilsin.

Pazarlama Sevk ve İdaresi :

Pazarlama kavramı yerleştikçe bu konuda ihtisaslaşma da sevk ve idarenin bir bölümü olarak önem kazandı. Şu hususu işaret etmek lâzımdır ki, pazarlama sadece yeni bir isim altında mal satmak demek olmayıp bir mal için pazar yaratma faaliyetlerinin tümünü içine alan çok daha geniş bir kavramdır. Tatbikatta, bu mefhum, işin hacmine göre değişen şekilde olmak üzere satışlar, piyasa araştırması, reklâm, ambalâjlama ve şekil verme gibi çeşitli faaliyetlerin bütününe kapsamaktadır.

Bu çeşit bir pazarlama kavramı henüz İngiltere'de yaygın değildir. Ancak, buna yönelindiğini belirten gelişmeler vardır. Nitekim, pazarlama teknikleri kredi kartları çıkarılırken uygulanmıştır. Fakat, genellikle, halâ iş geliştirilmesi konularında ananevi metodlarımıza bağlı kalarak, başka ülkelerde normal bir uygulama olan satış potansiyelinin doğrudan tahriki işini

yapamamaktayız. Bunun istisnaları kredi kartları ve computer'ler gibi nisbeten önemsiz ve ileri derecede ihtisas alanlarında olmuştur. Bizim asıl işimiz, mevduat celbi ve yatırımı; imalât sanayii ile kıyaslanırsa nisbeten istikrarlı görünür. Banka ancak kısa süreler için (1945 lerdeki gibi) kredi tahditlerinden kurtulabilmiştir. Şube müdürlerimiz, satış ve pazarlama servisi olmaksızın faydalı şekilde kullanabileceğimiz mevduatı celbedebilirler. Bununla birlikte onların bu işinde de bir pazarlama yanı olduğunu unutmamalıyız.

Yeni Görüş

Şimdi bu konuda yeni bir görüşün gerekli, ya da kaçınılmaz olup olmadığını görelim. Öyle sanıyor ve ümit ediyorum ki, kredi tahditlerinin hafifletileceği, ya da kaldırılacağı günlerin geleceğini tasarlamak tamamen iyimserlik olmasa gerektir. Her halükârda İngiliz bankalarının nisbeten himâyeli durumu şüphesizki değişmektedir ve gelecekte bankalar sınıf hayatın tazyiklerine daha ziyade karşı kalacaktır. Öteyandan, gelecekte yaratıcı bankacılıkta önceleri olduğundan daha fazla imkân mevcut bulunacaktır. Mevduat toplamada şube örgütünün nisbi önemi azalarak, pazarlama teknikleri öne geçebilir mi? Şüphesiz banka hizmetlerinde çeşit ve hacim itibariyle bir genişleme olacaktır ve bu durum tabiidir ki pazarlama'yı zarurî kılacaktır.

El Sürülmemiş İmkânlar

Bütün bunlardan ben 1970 lerde İngiliz Bankalarının iş temini usullerinde önemli değişiklikler beklenebileceği sonucunu çıkarıyorum. Şüphesiz hizmet alanında henüz el değmemiş imkânlar mevcuttur. Gelecek için de, bugünkü gibi sadece şube müdürlerinin ve memurlarının mahallî etki imkânlarıyla yetinmemiz yerinde olur mu? Kabul etmeliyiz ki, şube seviyesindeki çabalar organize edilmiş olmadığı gibi başka ağır işleri olan şube elemanlarının pazarlama konusunda ya hiç bilgileri yoktur, ya da çok az bilgileri mevcuttur.

Öteyandan, elbette, şube müdürlerimiz iş temininde bizim temel dayanaklarımızdır. Bu sebeple etkili olabilmek için pazarlama konusunda da eğitilmeleri ve bu işe yeter zaman ayırabilmelidirler. Ve bu konuda kayıtsız kalabileceğimizi sanmıyorum.

Her işde satışların başarılı olabilmesi için müsbet, sistemli devamlı plânlama ve yönetim şarttır. Bu yarış çağında bankacı olarak bizim de mevcut usullerimizin bu ihtiyacı karşılayıp karşılamadığını kendi kendimize sormaklığımız lâzımdır. Biz de başka herhangi bir sınıf branşta olduğu gibi istihsalimizi satmak durumundayız. Bankacılığın özelliklerine uydurulmak kaydı ile satışı da içine alan pazarlamanın elbette geleceğin bankacılığında bir yeri olacaktır. Nitekim, şimdiden Amerikan ve bir kısım İngiliz bankalarında bu görüş yerleşmiştir. Hizmet standartları ve maharet açısından İn-

giliz bankaları diğerlerinden katiyen geri değildir. Ne var ki, pazariamanın bir parçası olan «satış» işine kendilerini henüz uydurabilmiş değillerdir.

Düşüncem doğru ise, 1970 lerde bankacılıkta pazarlamanın gittikçe artan önemine şahit olacağız ve yalnız bunun dahi yönetici ve personel üzerinde çok önemli etkileri olacaktır.

1970 lerde Uzmanın Yeri :

Bu tebliğinde birçok defa bankacılıkta uzman istihdamına atflar yaptım. Çoğu hususlarda, özellikle teknik bölümlerde uzmanın yeri tamamen belirlenmiştir. Sanayi ve Ticarete daima karşılaştığımız şu tablo ile bankacılıkta da gittikçe daha sık karşılaşacağız; uzmanlarımızın müşterilerimizin uzmanları ile bankacılık işlemlerinin tertiplenmesi üzerinde görüşüp anlaşacaklardır.

Uzmanın mevcut banka personeli arasında mı alınıp yetiştirilmesinin, yoksa yetmişmiş olarak dışardan alınmasının mı uygun olacağı üzerinde görüşler değişiktir. Tecrübe göstermektedir ki; bir kimsenin kendi uzmanını yetiştirmesi lehinde deliller vardır. Bu yol sağlam bir bankacılık bilgisine de dayanarak yanlış anlama riskini önlemektedir. Öteyandan, böylece kabiliyetli elemanlara geniş imkânlı bir alan da açılmaktadır.

Şüphesiz, hariçteki uzmana da, belirli bir iş için kaçınılmaz olduğu müddetçe, ihtiyaç olacaktır. Kaldı ki, tedbirli şekilde hareket edildiği takdirde, dışardan uzman alınmasının, işletmeyi yeni fikirlerle canlı tutmakta yararlı olduğu da ileri sürülebilir. Acaba bankacılıkta bu konuda biraz muhafazakâr davranmıyor muyuz?

Sevk ve İdarenin Yapısı :

Bugünün değişen dünyasında büyüyen işler, sevk ve idare yapısında seyyaliyet ve dış etkilere ve iç ihtiyaçlara sür'atle cevap verebilme gücünü zorunlu kılmaktadır. Her seviyede yeterli bir işbirliği - haberleşme, şimdi her zamankinden daha da önemli olmuştur. Yine, günün ihtiyaçlarına, yeniliğe yönelen, yaratıcı bir sevk ve idarenin cevap verebileceği meydandadır.

Bankacılık sanayiinde son yıllardaki değişmeler yöneticilerin sorumluluklarına şimdiden aksetmiş olmakla birlikte, genel olarak, ana yapı, geçen yıla gelene kadar şaşılacak şekilde aynı kalmıştır. Şimdi etkileri bugünden kestirilemeyecek yeni bir sıçrama devresine girmekteyiz. Bununla birlikte üzerinde durulmağa değer iki temayül göze çarpmaktadır. Biri, sevk ve idare piramidinde genişleme, ötekisi ademi merkeziyettir.

Sevk ve İdare Piramidi

Bankalar diğer büyük ticarî ve sınıf teşebbüslerin sevk ve idare mes'elelerini paylaşmak durumundadır. Bu, bizi iki yönde etkilemektedir. Bir yandan ihtisaslaşma artmakta, öteyandan, ilk kademe yöneticilerine olan ihtiya-

cı zorlamaktadır. Bu durumu, sevk ve idare piramidini genişletmektedir. Bazılarına göre, bu temayül iyi değildir. Kanaatımca, bu gidişe karşı durmak, gerçekçi olmaması bir yana, yüksek sevk ve idarenin çevresel değişmelere sür'atle ve kararlılıkla cevap verme, uzun vadeli politikayı plânlama ve koordine etme görevinin çok önem kazandığı bir zamanda, onu ağır bir yük altında bırakmak sonucunu da doğuracaktır.

Sevk ve idare alt kademede de genişleme eğilimindedir.. Bunun sebebi, kısmen daha yukarlarda dokunduğumuz ihtisaslaşmadır ve devamı beklenir. Fakat, bir başka sebep, vekilharçlık, dış muameleler gibi kısımlardaki genişleme, hizmetlerde çeşitlenme ve otomasyondur. Otomasyon bu işe olan büyük yatırımı değerlendirebilmek üzere, hizmetlerde çeşitlenmeyi teşvik etmektedir. Yöneticinin sorumluluğu ise gittikçe fazlalaşmakta ve alışılmış bankacılık işlemlerine göre ihtisas dallarında uzman elemanların sayısı artmaktadır. Böylece, yöneticinin imkân ve meharecini daha geniş bir alana yaymak mümkün olacaktır.

Ademi Merkeziyet

1970 lerde ademi merkeziyetin belli başlı konulardan biri olacağına dair belirtiler vardır. Mr. A. D. Chesterfield, Bankacılık Enstitümüzün 1968 yılında «İngiliz Bankacılığının Geleceği» konulu Cambridge Seminerinde verdiği «Kuruluş yapısı» adlı tebliğinde, bu hususta lehde ve aleyhte delilleri etrafiyle incelemiştir. O günden bu yana, bu yönde olumlu adımlar görülmektedir.

Genel bankacılık işlemleri ve biraraya getirilmiş hizmetler, personel ve binaların kontrolü gittikçe daha çok bölgevi, ya da mahallî olarak yapılmaktadır. Bu temayülün arkasındaki temel sebep, genişleyen işletmelerin ortaya çıkardığı iş yükünü dağıtmaktır. Şüphesiz bu temayül, otomasyon neticesi bütün işlerin merkezileştirilmesi temayülü ile karşılaşmaktadır.

Bütün bunlar elbette masrafı artıracaktır. Ancak, fazla masrafları, sağlanan verimlilikle karşılaştırmak lâzımdır. Müessir bir ademi merkeziyette yetki ve serbestiyet verilmesi gereği kat'idir. Böylece yüksek sevk ve idare mühim bir kısım günlük icra işleri yükünden kurtulmuş olmaktadır.

Rasyonalizasyon :

Bankacılıkta rasyonalizasyon birçok anlama gelebilir. Şüphe yok ki çoğu kimse hemen şube sayısını azaltmayı aklına getirmiştir. Fakat, işletmelerin ve menfaatlerin düzenlenmesini de ifade edebilir. Daha geniş bir anlamda bankalar arasında ortak teşebbüsler için faal bir işbirliğine de - meselâ bankalar arası ortak computer merkezi tesisinde olduğu gibi - delâlet edebilir.

Genellikle rasyonalizasyonu; rekâbet, maliyet, kârlılık gibi çeşitli sebepler zorlayabilir, Gelecekte, bana öyle geliyor ki, rasyonalizasyonu zorunlu kılan bu unsurlar üzerinde daha ziyade durulacaktır. Rekâbet yalnız bankacılık

alanında değil, dışardan da geldiğini unutmamalıyız. Meselâ, computer hizmetlerimizin, gittikçe güçlenen ve gelişen computer büroları ile rekâbet edebilmesi gerekecektir. Maliyetlerin sür'atle yükseldiği zamanımızda biz bugün kârlı olan hizmetlerin gelecekte de aynı kalacağını düşünemeyiz. Bu çerçevede içinde, modern bankacılığa maliyet hesaplarının önemi artmaktadır. İngilterede şube teşkilâtı işimizin temeli olduğu kadar belli başlı masraf kapımızdır da. Bu duruma göre, mevcut yapı ile birlikte, şube teşkilâtının da fayda açısından yeniden değerlendirilmesi lâzımdır.

1970 lerde Yüksek Sevk ve İdare :

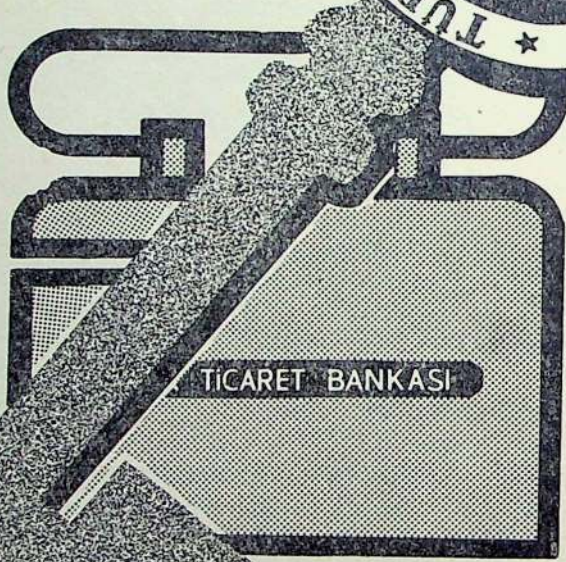
Bankacılık işlemlerinde büyüme, muğlaklaşma ve çeşitlenmenin yüksek kademe yöneticiler üzerinde de etkilerini göstermesi kaçınılmaz olmaktadır. 1970 lerde bankacılıkta birçok değişiklik olacağı şüphesizdir. Değişme; kesinlik, intibâk kabiliyeti ve yeni fikirlere heves isteyecektir.

Gelecek on yıl içinde, yüksek kademe önemli kararlar almak durumundadır. Yüksek yönetici, bankacılıkta artan mes'uliyetlerini karşılayabilmek üzere çalışma alanını daraltacaktır. Mr. Peacock üst kademe yöneticilerinin yetiştirilmesi konusunu «Sevk ve İdareci Eğitimi ve Gelişme» adlı tebliğinde tetkik edecektir. Bu yönden onun alanına girmek istemiyorun. Ancak, eminim ki bankacı ve uzmanın karşılıklı olarak birbirlerini anlamaları gereği üzerinde durursam, beni mazur görür. Şayet, iki tip sevk ve idareci piramidinde karşılıklı anlayış ve işbirliği bakımından bir mesafe bırakılırsa, bu çok kötü olacaktır.

Sevk ve İdarenin bu günkü yapısı nedir? Bankacılık alanındaki İngiliz yüksek kademe yöneticileri modası geçmiş kimseler midir? Halâ, birkaç istisnası ile, bir yanda yönetim kurulu, öte yanda genel müdürlük şeklindeki mutat ayırma bağlı kalmaktayız. Bu önemli bankacılık politikası kararlarının sorumluluğu, genellikle, üyeleri bankacılık dışından olan yönetim kurullarına aittir. Bilgi ve tecrübeleri elbette küçümsenemez, fakat, acaba, ticaret bankacılığının karmaşık mes'eleleri, bankacılık politikası kararlarında daha fazla ölçüde bir uygulayıcı yardımını gerektirmiyor mu? Yönetim kurulu seviyesinde daha fazla meslek elemanını istihdam etmek uygun olmaz mı?

Belki de gelecek on yıl yüksek sevk ve idare yapısında en önemli değişiklikleri beraberinde getirecektir.

HER TURLU
BANKA İŞLERİNİZ ve
IKRAMİYELİ TASARRUF
HESAPLARINIZ İÇİN

İŞİNİZİN ve TALİHİNİZİN ANAHTARIDIR

**TÜRK
TİCARET
BANKASI**

**İKİ VEYA DAHA ZİYADE KİŞİ ADINA AÇILMIŞ
MEVDUAT HESABINDA
GELİR VERGİSİ MUAFİYETİNİN
TATBİK ŞEKLİ**

Ulvi K. DOĞRUMAN
(T.C. Ziraat B. İstanbul
Şubesinde Amir)

Kredi müesseseleri ve kredi mekanizması bugün iktisadî hayatın en önemli bir parçasını teşkil ederler. Yüksek üretim seviyesinin sağlanması ve idamesi, iktisadî faaliyetlerin kredi ihtiyaçlarını iyi bir şekilde karşılayacak kredi mekanizmasının varlığına bağlıdır. Ancak, kredi müesseselerinin kendi öz sermayeleri, iktisadî faaliyetlerin kredi ihtiyaçlarını yeteri kadar karşılamaya kâfi gelemez. Bu itibarla bankalar, malî imkânlarını zenginleştirmek ve dolayısıyla iktisadî faaliyetlerin kredi ihtiyaçlarını yeteri kadar karşılayabilmek amacıyla dış kaynaklar aramak zorunluğunda kalmışlar ve bu cümleden olarak;

- 1 — Tahvil ihraç etmek,
- 2 - Ticarî ve zirai portföylerini T.C. Merkez Bankasına reeskont ettirmek,
- 3 - Kıymetli kâğıtlar portföyü karşılığında T.C. Merkez Bankasından avanslar almak,
- 4 - Diğer finansal kuruluşlardan muhtelif şekillerde krediler temin etmek,
- 5 - Fert müesseselerin tasarruflarından yararlanmak, gibi dış kaynaklara baş vurmuşlardır.

Hiç şüphe yoktur ki, bu dış kaynaklardan en ucuz ve kolay temin edileni fert ve müesseselerin tasarruflarından yararlanmadır.

İşte, iktisadî faaliyetlerin kredi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için dış kaynak arayan bankalar; ellerindeki parayı bizzat işletmek istemiyen tasarruf sahipleriyle ellerindeki para istifadeli şekilde kullanılmaya kâfi gelmeyecek derecede az olan veya belirli bir işe yatırmak üzere mevcut paralarını bir müddet bekleten sermaye sahiplerinin, kısa veya uzun müddet kullanılmıyacak, ayrı ayrı düşünüldüğünde pek mütevazî ve fakat bir araya getirildiğinde, büyük sermayeler teşkil eden bu paralarını bir miktar da faiz vermek

suretiyle toplarlar. İşte, tasarruf ve sermaye sahiplerinin istenildiği zaman veya belirli bir vâde sonunda çekilmek üzere bankalara yatırdıkları bu paralara mevduat adı verilir.

Bankalar kanunu mevduatı, tevdiatta bulunan kişilerin maksat ve sıfatlarına göre;

- a) Resmî mevduat,
- b) Ticarî mevduat,
- c) Bankalar mevduatı,
- d) Tasarruf mevduatı.

olmak üzere dört grup üzerinde mütalâa etmişse de (madde. 26), konumuz, mevduat faizlerinde gelir vergisi muafiyeti ile ilgili bulunduğundan, açıklamalarımız sadece *tasarruf mevduatına* inhisar edecektir. Zira; Gelir Vergisi Kanunu, 22 nci maddesinin ikinci bendiyle «Tasarruf mevduatı karşılığında bir takvim yılında alınan faizlerin 500,— lirası gelir vergisinden müstesnadır.» hükmünü vaz ederek, mevduat faizlerinde istisna kasdının sadece tasarruf hesaplarına ait bulunduğunu açık olarak belirtmiştir.

Esasen Gelir Vergisi Kanunu, menkul sermaye iratlarında vergi tevkifatına mütedair 96 ncı maddesiyle tasarruf mevduatı dışındaki mevduat hesaplarına (resmî daire, bankalar ve ticarî mevduat) ödenen faizlerden bankalarca gelir vergisi tevkif edilmeyeceğini hükme bağladığına göre (Gelir Vergisi Genel Tebliği Seri No. 91), bunlar için istisnaların da söz konusu olmaması gerekir.

Gelir Vergisi Kanunu 75 inci maddesiyle (fıkra. 5) mevduat faizlerini menkul sermaye iradından saymış ve 96 ncı maddesiyle de menkul sermaye iradını *gerçek kişilere* nakden veya hesaben ödeyenleri, ödedikleri anda gelir vergisi tevkifatında bulunmaya zorunlu tutmuştur. Bu sebeple *gerçek kişilere* ait tasarruf mevduatına yıl sonlarında veya hesabın kapandığı tarihte ödenen faizlerden, yine aynı kanunun 105 inci maddesi gereğince % 20 oranında gelir vergisi tevkif edilmektedir. (*). Ancak; yukarda da belirttiğimiz üzere, Gelir Vergisi Kanunu, 22 nci maddesinin ikinci bendiyle tasarruf mevduatı karşılığında bir takvim yılında alınan faizlerin 500,— lirasını gelir vergisi tevkifatından müstesna tutmuş bulunduğundan, bu hesaplara ödenen faizlerin 500.— lirasından gelir vergisi tevkifatı yapılmıyarak, bu haddin aşılması halinde, aşan kısım üzerinden vergi tevkif olunur.

(*) İratlarda gelir vergisi tevkifatı, ancak bu iratların gerçek kişilere ödenmesi veya gerçek kişilere taallük etmesi halinde yapılmaktadır. Tüzel kişilerin bu kabil iratlarından hiç bir şekil ve surette gelir vergisi tevkifatı yapılmıyacaktır. Zuhulen yapılmış ise hak sahiplerine iade olunacaktır. (Gelir Vergisi Genel Tebliği Seri No. 53 Mad. 49, bent iki fıkra «c»).

Yukarıda da işaret edildiği üzere muamele hesap sahiplerinin yekdiğerlerine vekâleti mahiyetindedir. Vekâletnamenin, kanunen yazılı olması şart bulunduğundan noterden tasdik ettirilmiş bir beyanname ile bu hususun temini mümkün ve daha emin olmakla beraber, bankalarca, âdet üzere yazılıp imza ettirilmesinde de kanunî bir sakınca yoktur.

Bu açıklamalardan sonra, tekrar ana konumuz olan iki veya daha ziyade kişinin müştereken açtırmış buldukları bir tek tevdiat hesabından meydana gelen faizler için Gelir Vergisi Kanununun 22 nci maddesinin ikinci bendinde yazılı istisna haddinin tatbik şekline dönelim.

Gelir Vergisi Kanununun 1 inci maddesinde, «Gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine tabidir.» denmekte ve «Gelir, bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların sâfi tutarıdır.» şeklinde devam etmektedir.

Kanunun 2 nci maddesinde gelirin unsurları sayılmakta, 85 inci maddesinde ise «mükellefler, ikinci maddede yazılı kaynaklardan bir takvim yılı içinde elde ettikleri kazanç ve iratları için bu kanunda aksine hüküm olmadıkça yıllık beyanname vermeye ve bu kazanç ve iratları yıllık beyannamelerinde toplamaya mecburdurlar.» denilmektedir. 87 nci maddede de «Tam mükellefiyette, vergiye tâbi yıllık gayrisâfi kazanç ve iratlarının toplamı 10.000 lirayı aşmayan mükelleflerin bu kazanç ve iratlarından tevkif yolu ile vergisi kesilmiş bulunanları beyannameye ithâl etmeleri ihtiyaridir.» hükmü yer almaktadır.

Görülüyor ki, gelir vergisi kanununda gelirlerini beyan etmek zorunluğunda olan veya vergisi tevkif yolu ile kesilmiş olması sebebiyle beyanı ihtiyarlarına bırakılmış kişilerden *mükellef* deyimile bahsedilmektedir. Vergi Usul Kanununda (Madde. 8) mükellef; «Vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu terettübeden gerçek ve tüzel kişidir» şeklinde tarif edilmiştir.

Bu tariften de, vergi mükellefinin kişiler (gerçek veya tüzel) olduğu olduğu meydana çıkmaktadır.

Demek oluyor ki, vergiye tabi gelir unsurlarından birini teşkil eden menkul sermaye iradı manzumesine dahil mevduat faizlerinde de vergi mükellefi, bu hesaba sahip olan gerçek kişi veya kişilerdir.

Muafiyete ait 22 nci maddenin ikinci bendinde ve parentez içinde «muh-telif müesseselerden veya bir müessesenin muhtelif şube ve ajanlarından alınan mevduat faizlerinde bu had her, müessese veya her müessesenin muhtelif şube ve ajanları için ayrı ayrı nazara alınır.» şeklinde bir açıklama mevcuttur. Bu açıklamanın mefumu muhalifinden de bir bankanın aynı şube veya ajan-sında aynı şahıs tarafından çeşitli tasarruf hesapları açılmış ise, istisna haddi,

Genel olarak tasarruf hesapları bir tek şahıs adına açılmakta ise de iki veya daha ziyade kişinin müracaat ederek müşterek bir tevdiat hesabı açtırmak istedikleri de tatbikatta görülen olaylardandır. Kanunî hiç bir sakıncası bulunmayan bu gibi isteklerin yerine getirilmesinde banka olmak itibariyle zaruret de vardır. İşte bu gibi, iki veya daha ziyade kişi adına açılmış bir tek mevduat hesabına verilecek faizlerde 500.— liralık istisnanın ne şekilde uygulanacağı, üzerinde durulması gereken bir konu teşkil etmektedir. Zira, bu istisna haddi müşterek hesap sahibi her şahıs için ayrı ayrı mı, yoksa hesap üzerinden bir defa mı uygulanacaktır?

Müşterek olarak açılmış tevdiat hesaplarında gelir vergisi istisna haddinin tatbik şekline geçmeden önce bu hesapların açılışında nazara alınması gereken hususları gözden geçirmek faydalı olacaktır. Esasen istisna haddinin tatbik şeklinde, bu hususların bilinmesine de kısmen zaruret vardır.

İki veya daha ziyade kişinin müştereken açtıracakları bir tek tevdiat hesabının açılışında nazara alınacak ilk ve önemli husus ortakların pay nispetlerinin tâyini ile bu hesaba tasarruf edebilme şekilleridir.

Pay nispeti, tevdi esnasında tâyin edilmişse tefrik olunan miktar kadardır. Şayet tâyin edilmemişse kanunen yarı yarıya veya ortak adedi fazla ise eşitlik üzerinedir.

Hesaba tasarruf edebilme şekline gelince; ortakların bu hesaba tasarruf edebilmeleri ancak hepsinin toplu olarak müracaat ve imza etmeleri ile kabildir. Bunlardan biri veya bir kaç diğeri ortak veya ortaklar tarafından münferiden tasarrufa yazılı olarak yetkili kılınmadıkça bu hesap sahiplerinden hiç biri tek başına hesaptan az veya çok para çekemezler.

Ortakların birbirine münferiden para çekme yetkisi vermeleri de yetkinin ifade ediliş şekline göre tetkike değer bir konudur. Çünkü, «bu hesaptan münferiden para çekmeğe birbirimize yetki veriyoruz.» şeklinde bir ifade, tevdi esnasında pay nispeti tâyin edilmişse ortakların her birinin pay nispetine, tefrik edilmemiş ise eşitlik üzerine düşecek pay nispetlerine şâmil olur. yani, her ortak diğeri ortak tarafından bu şekil bir yetki ile münferiden mezun kılındığı takdirde ancak kendi payı nispetine kadar para çekebilir.

Bu yetkiyi mevduatın tamamına teşmil ederek her ortağın dilediği ve hattâ hesap mevcudunun tamamını çekebilmesi derecesine kadar götürmek maksut ise, bu hal bir ortağın diğerine vekâletini tazammun etmek itibariyle ifadenin; «bu hesapta birbirimize mutlak olarak temsil yetkisini verdiğimizizi ve her birimiz bu hesabın tamamında münferiden tasarrufa birbirimizi mezun ve yetkili kıldığımızı beyan ve tasdik ederiz.» şeklinde olması lâzım gelir.

Böyle bir formalitenin noterden tasdikli bir mukavelename veya taahhütnameye istinat ettirilmesi gerekir mi?

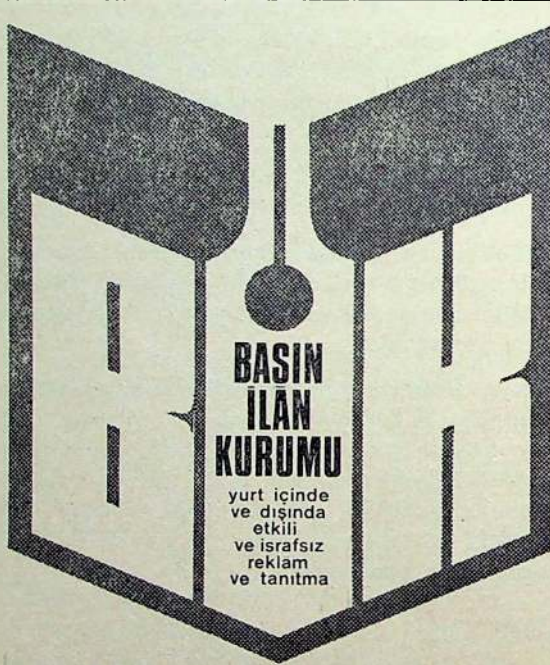
bu hesaplara yürütülen faizlerin tamamına ve bir defa için uygulanacaktır anlamı çıkmaktadır ki, bunun böyle olacağı 91 seri numaralı Gelir Vergisi Genel Tebliğinde de ayrıca belirtilmiştir. Bundan da mükellefiyetin hesap sahip veya sahiplerine ait olacağı anlaşılmaktadır. Zira, mükellef hesap olmuş olsa idi, ayrı numaralar ve hattâ vâdeli, vâdesiz ve ihbarlı gibi ayrı isimler almış olan her hesap müstakil mükellef bulunacak ve bu sebeple de birleştirme söz konusu edilmeyecekti.

Bir şahsa bir bankanın aynı şube veya ajansında açılmış muhtelif tasarruf hesapları için verilen faizlerin, gelir vergisi ile ilgili olarak birleştirilmesindeki tatbikat kaidesi de bu nedenle konulmuştur.

Bütün bu açıklamalardan sonra Gelir Vergisi Kanununun gerçek kişilerin gelirlerinin vergilendirilmesine taallük ettiğini, Vergi Usul Kanununa göre de gelir vergisi mükellefinin gerçek kişiler olduğunu özetleyebiliriz.

Şu halde, iki veya daha ziyade kişinin müştereken açtırmış oldukları bir tek tasarruf hesabına ödenen faizlerde gelir vergisi muafiyet haddinin hesaba değil de hesap sahibi gerçek kişilerden her birine ayrı ayrı uygulanması lâzım geldiği ortaya çıkmaktadır.

Devlet Şûrası 4. Dairenin «iki veya daha ziyade kişinin müştereken açtırmış buldukları bir tek tevdiat hesabından meydana gelen faiz için istisna miktarı, her şahsın payına göre ve ayrı ayrı tatbik edilir. Zira, Gelir Vergisi Kanununun 22 nci maddesinde mevcut 200.— liralık muafiyet (1137 sayılı kanunla 500.— liraya çıkarıldı) mevduat hesabına bağlı olmayıp mükelleflere aittir.» şeklindeki 13.12.1954 tarih ve E.54/1912, K. 54/3537 sayılı karar da bu hususu teyid etmektedir.

Yayın organları hakkında bilgi sağlanır • Eskiz ve program hazırlanır
Objektif tavsiyelerde bulunulur • Tespit edilen programlar titizlikle
yürütülür.

Cağaloğlu, Türkocağı Cad. no: 1, kat: 3
Telefon: 27 66 00 - 27 66 01. İstanbul

(Basın : 60783)

HABERLER :

Fransada Holding Şirketler Çoğalıyor (*)

Modern ekonomilerdeki gelişmenin ayırıcı niteliklerinden biri olan te-
sebbüslerin konsantrasyonu eğilimi gittikçe çoğalan adette holding şirketler
kurulmasıyla kendini göstermektedir. Bu şirketlerin esas fonksiyonu, toplu
bir politikanın uygulanması, filyallerin veya sermayelerinde ekseriyete sahip
olunmamakla beraber kontrol altındaki şirketlerin faaliyetinin koordine edil-
mesidir.

Bir holding şirketin kurulması iki farklı şekilde olmaktadır: Birinci hal-
de, kurulan yeni şirket, aynı iştirâk yoluyla gruptaki şirketlerin hisse senet-
lerini alır ve karşılığında kendi hisse senetlerini verir. (Misâl: Gervais - Da-
non) Daha sık rastlanan ikinci halde ise, holding haline getirilen eski bir şir-
ketin aktif kıymetleri, evvelden mevcut olan veya bu maksatla kurulmuş bu-
lunan bir şirkete sermaye olarak konulur, ve karşılığında bu şirket kendi his-
se senetlerini tevdi eder. (Misâl: Citroen).

Holding'in esas karakteri, iştirâkleri kanaliyle kendisine bağlı olan şir-
ketler üzerinde hukukî veya fiilî bir kontrol tesis etmek olduğundan, tabiiyet
bağını teşkil eden sermaye payının tesbiti güçlük yaratan bir sorun teşkil
eder. Kontrol edilen şirketteki hisselerin dağılışına göre bu nispet her halde,
değişecektir; fakat malî veya şahsî bağlar, küçük azınlıktaki bir hisseyi dahi
destekleyebilecek derecede kuvvetli münasebetler yaratabilir. Bu şartlar al-
tında, yeknesak bir kaide tesbiti zorunluluğu dolayısıyla holding «gelirleri-
nin yarısını doğrudan veya dolaylı olarak iştirâklerinden veya filyallerinden
sağlayan ve şirketlerinin sermayesinin en az % 10 unu elinde bulunduran
bir şirket» şeklinde tarif edilmektedir.

1968 sonunda yukarıdaki tarife uygun şekilde kurulmuş, 110 holdin-
gin Paris borsasına kayıtlı olduğu tesbit edilmiştir. Bu şirketler 1968 yılı-
nda değişir gelirli menkul kıymetler iş hacminde % 22 nispetinde önemli bir
yer işgal etmiştir.

(*) La Banque Dergisinin Mayıs/1969 sayısından alınmıştır. (Çeviri : Alp Gürus).

Şirketlerin bünyelerinde; genellikle, dirije edilen grubun organizasyonu ve etkinliğini geliştirmek maksadiyle yapılan bu değişiklik borsada kayıtlı menkul kıymetlerin fiyatları üzerinde olumlu etkiler yaratmıştır. Son yedi yıl içinde, 10 adet holding şirketten 5 inin fiyat indeksi, menşup olduğu sektörün indeksinin devamlı olarak üstünde seyretmiştir.

İngilterede Bankalar Cumartesi Günleri de Kapalı Kalacak

İngiliz gazetelerinin Haziran nüshalarında Bankalar tarafından verilen bir bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiriye göre, bundan böyle, bankalar, mutad tatil günleri dışında cumartesi günleri de kapalı kalacaktır. Gişe saatleri, Pazartesi - Cuma günleri arasında 9,30 - 15,30 olarak tesbit edilmiştir. Ancak, bankalar Cuma günleri dışında haftada bir gün 16,30 - 18,00 arasında bir kısım şube gişelerini açabileceklerdir. Şu kadar ki, bu süredeki işlemler sonraki gün tarihi ile kayıtlara geçirilebilecektir. BANKA

**EVİNİZİN BANKASI
HERKESİN BANKASI**

**TÜRKİYE
EMLAK
KREDİ
BANKASI**

(Basın: 60123 - A - 20216)

YENİ ESERLER :

Dış Ticaret :

Yazan : Memduh GÜPGÜPOĞLU
Bası : Ankara, 1969; 183 sahife.
Fiyatı : 25 TL.

Sayın Güpgüpoğlu eserini, önsözünde, şöyle takdim etmektedir:

« Bu kitap, ihracat ve ithalât hareketlerinin toplamını ifade eden dış ticaret işlemlerinin, teferruata girmeksizin, bilhassa tatbikat bakımından, derli toplu ve herkesin anlayabileceği bir şekilde izahı amacıyla kaleme alınmıştır.

.....

«Kitap yedi kısımdan müteşekkildir. İlk üç kısımda dış ticaretin yeri ve önemi, dış ticaret işlemlerini sınırlayan iç ve dış kadronun neler olduğu, dış ticaretin kambiyo rejimi ile ilişkisi anlatılmakta, bu arada, bankaların dış ticaretteki önemli rolleri ana hatlarıyla belirtilmeğe çalışılmaktadır. Dördüncü ve beşinci kısımlarda dış ticaret hareketlerinin memleket haricine ilişkin kadrosunu teşkil eden ticaret ve ödeme anlaşmaları izah edilmektedir. Altıncı kısım ihracat, yedinci kısım da ithalât işlemlerinin incelenmesine tahsis edilmiştir. Zaman zaman biraz hafiflemekle beraber ithalâttâ daima sıkı tahditler koyan bir memleket olmamız sebebiyle İthalât Rejimimiz hayli komplike bir sistem içinde yürütülmektedir; tabiiyle buna paralel olarak da kitabın ithalât kısmı daha hacimli olmuştur.»

Dergimiz yazı kadrosunda da bulunan Sayın Güpgüpoğlu, yıllarca T.C. Merkez Bankasının bu işlerle ilgili teknik servislerini yönetmiş; bu gün de bu Bankanın Genel Müdür Muavini olarak, özellikle uygulama açısından, konuyu yetki ile tetkik etmiş; gittikçe karışık bir hâl alan dış ticaret rejimimizi ayrıntularıyla açıklamıştır. Eser, bu konuda, bankacı, ithalâtçı - ihracatçı ve ilgili diğer kimselere ışık tutacak değerdedir ve bir boşluğu doldurmaktadır.

Okuyucularımıza tavsiye ederiz. BANKA

OKUYUCU SORULARI :

Adana'dan bir okuyucumuzun sorusu :

Soru : Vâdeli mevduata peşin faiz ödenebilir mi? Vâdeli mevduatın vâdesinden önce çekilmesi mümkün müdür? Mümkün ise, faiz iadesi ve gelir vergisi işleri nasıl halledilecektir?

Cecap : Bankalar Kanunu'nun 30. maddesinde;

«Ancak, vâdeli ve ihbarlı mevduatın vâde ve ihbar müddetinden önce çekilmesine bankaların muvafakati halinde tatbik olunacak âzamî faiz nisbeti, mevduatın yapıldığı tarihle çekiliş tarihleri arasındaki müddete göre hesaplanır. Daha önce mudie ödenmiş veya hesabına tahakkuk ettirilmiş fazla faizler mevduattan tenzil olunur.» denilmektedir.

Bu duruma göre;

a) Vâdeli mevduata peşin faiz vermek mümkündür.

b) Vâdeli mevduat *bankanın muvafakati halinde* vâdesinden önce çekilebilir.

c) Bu takdirde, daha önce mudie ödenmiş (yatırılış ve çekiliş tarihleri arasındaki süreye göre hesaplanarak bulunacak) fazla faizler mevduattan tenzil edilir.

Gelir vergisine gelince, «Gelir, bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarı» (G.V.K. Madde 1) olduğuna göre, ancak, gerçek kişilerin mevduatlarından - ki bunlar ta tasarruf mevduatıdır - gelir vergisi kesilecektir. Öteyandan, vâdeli tasarruf mevduatına peşin ödenen faiz o yıl elde edilmiş irat olarak vergiye tâbi tutulacak ancak, 1 yıl içinde sağlanan mevduat faizinin 500 TL. sı vergiden istisna edilecek, artanından % 20 nisbetinde vergi tevkif edilecektir.

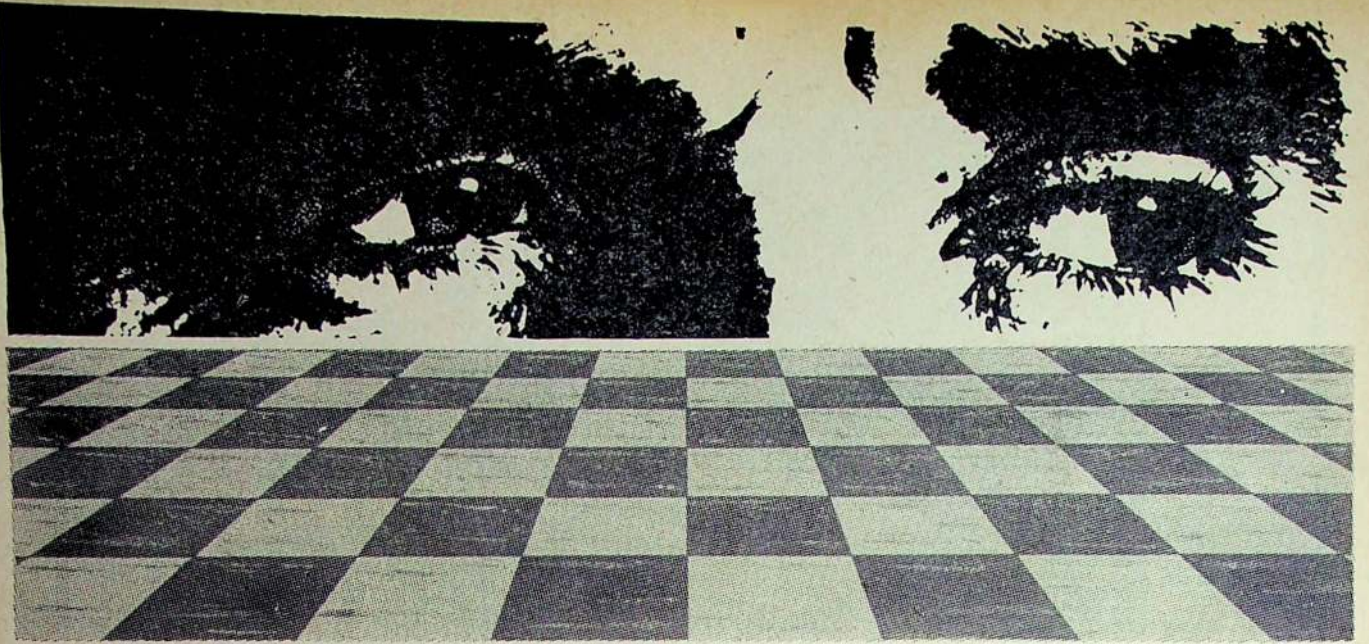
Daha önce, fazla hesap edilen üzerinden Maliye'ye yatırılmış verginin geri alınması ise, Vergi Usul Kanunu'nun vergi hataları ve düzeltme hükümleri kapsamına (Md. 116 - 126) giremeyeceği ileri sürülerek Maliyece reddedilmektedir.

Asabi ağrılara karşı...

GRİPİN faydalıdır

GRİPİN, baş, diş, adale, sinir ve lumbago ağrılarını teskin eder
GRİPİN, bayanların muayyen zamanlardaki sancılarında başarı ile kullanılır
GRİPİN, günde 4 saat ara ile 3 adet alınabilir

Mühassıs gözler yalnız
Rikett®
FLEXİBLE ASBESTLİ PVC
YER KAROLARINI

seçiyor...

Rikett

VINYLEX

Fabrikalarının uzun araştırma ve çalışmaları sonucu şimdi dünya standartlarına uygun olarak memleketimizde imal edilmektedir.

SATIŞ VE TEKNİK BÜROMUZ EMRİNİZDEDİR: Muradlye Cad. 49 Saf Han Kat 4 Sirkeci Tel : 27 33 75 - BÜTÜN BAYİLERDE

Türk yollarındaki
motosikletlerin yüzde yetmiş

JAWA

markasını taşır.

MODELLER
JAWA 350
JAWA 250
05 IDEAL JAWA
CZ 1.25
STADION - Yarım beygir pedallı

HAVADA JET KARADA JAWA

BÖL VEDEK PARÇA İTİNALİ SERVİS

ÇELİK MONTAJ

TİCARET VE SANAYİ A. Ş.

TÜRKİYE VE ORTAŞARKIN EN MODERN MOTOSİKLET FABRİKASI

YURDİKTİ, İSTANBUL SATIŞI: ÇELİK MOTOR Ticaret 116.720 Sirküsü Gay kargısı 217, Tel. 27.34.62 - 22.87.24 Telegraf Şişli İstanbul

HÜRRİYET REKLAM AJANSI 10

siz de
ev sahibi
olabilirsiniz

tasarruflarınızı
devamlı olarak

t.c. ziraat bankasında
toplamayı
unutmayınız.